İNSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL: 1 SAYI: 4

GÜLNAZ ÇOLAK

SONUNA KADAR BARIŞ

PAUL MC. CARTNEY

4.000 TL (KDV Dahil)

ŞUBAT 1991

- Sahibi - Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
  BERRİN İSTANBULLUOĞLU
- Genel Yayın Yönetmeni
  CENGİZ GÜNDOĞDU
- Kurum Yönetmeni
  MUZAFFER ESER GÜNÇE
- Görsel Yönetmen
  ERDİNÇ ÖZKÖYLÜ
- Görsel Yönetmen Yardımcısı
  CEMİLE ÇAKIR
- Kurum Yazmanı
  MUSTAFA SUPHİ YEŞİLYURT
- Düzeltmen
  HALİL TOKMAK
- Teknik Kadro
  İSMET HÜNERLİ
  FERRUH ÇAKIR
  ALİ SÜTLAŞ
- Katkıda Bulunanlar
  SEVİL SELÇUK
  NAZAN KARACA
  İSMAİL TANJU
  SADIK ALBAYRAK
  H. ALİ ŞİMŞEK

Yönetim Yeri : Mollafenari Sk. Nadir Han. No: 40-42
Kat: 5 CAĞALOĞLU-İSTANBUL
Tel: 511 79 94
Posta Çeki No: 666 043

Abone Koşulları
Yıllık (12 Sayı) 40.000.– TL. (KDV Dahil)
Öğretmen-Öğrenci 35.000.– TL.
Yurtdışı 40 DM.

Dizgi: Ekran Dizgi. İstanbul Tel: 511 41 04
Baskı: Pirmat Basımevi İstanbul Tel: 527 50 75
522 79 64

İÇİNDEKİLER

Cengiz Gündoğdu
Beyaz Karanlık 1
Geleceğe Bakan Göz 2
Mustafa Sercan
Aşk: Özgürlüğümüz 3
Afşar Timuçin
Zaman Donmuş (Şiir) 4
Aydın Öztürk
Yüreğimize Akan Bir Sıcak Nehir 5
Berrin Taş
Sevgiye Ne Kaldı? (Şiir) 7
Mehmet Serdar
Aşk 8
Kemal Özer
Zonguldak 10
Behçet Çelik
Aşkı Tanımlayamamak 11
Aşk Üzerine Genç İnsan Sözleri 12
Alaattin Topçu
İkilem (Şiir) 13
Veysel Atayman
Mizah Dergilerinde Cinsel Devrim 14
Ali Ersin Günçe
Sıra Kimde (Şiir) 16
Önder Kızılkaya
Şiirler 17
İsmail Tanju
Utanıyorum Yüzüm Kızarıyor 18
Mustafa Suphi Yeşilyurt
Yetişemiyorum (Şiir) 18
Ali Balkız
Neden Kitap Okumuyorlar 19
Mustafa Aslıer
Seninle Yeniden (Şiir) 20
T. Asi Balkar
Acta Est Fabula (Şiir) 21
Lütfiye Aydın
İzlenimler 22
Halil İbrahim Özcan
Gelseydin (Şiir) 23
Başaran
Hey Kara Giysili Yargıçlar (Şiir) 24
İzzet Kılıçlı
Aşk Bülteni IV 25
Sibel Özbudun
Kıyıda Köşede Kalmış 27
Çiğdem Sezer
Güz İzlenimleri (Şiir) 28
Arslan Kaynardağ
Aydınlanma Felsefesi ve Türkiye 29
Abdullah Siyami
Kanlıpençe'nin Sonu (Öykü) 33
Cengiz Gündoğdu
Hep Karanlık mı Gece 36
Yüz Üstünden Elli 39
Okur-yazar Bütünleşmesi 40

BEYAZ KARANLIK

Tevfik Fikret, Sis adlı şiirine şöyle başlar. "Sarmış yine âfâkını bir dûd-i mu'annid/bir zulmet-î beyzaa ki, peyâpey mûtezayid." Genç kuşağın bu dizeleri anlaması mümkün değil. Onun için şöyle bir çeviri gerekli. "Sarmış yine ufuklarını inatçı bir duman/bir beyaz karanlık ki gitgide artan."

Herkesin **açıklıktan** söz ettiği bir ortamda, bu **açıklığın** içinde dünya gitgide artan bir beyaz karanlığa gömülmek isteniyor.

Daha 1982 yılında Paul Blanguart şöyle diyordu. "Korku karşısında ise güven verici bir simgeselden yardım istendi: Din. (...) Başka ve kopukluk içerisinde bir alternatif yaratmaya çabalayan yeni kırsal topluluklara geri dönüşü dinselliğin. Bu insanların zihinleri iki parçaya ayrılmış durumda, şöyle ki: Bir yanda kullanmakta oldukları uç tekniklerin (bilgisayar, telekomünikasyon) sağladığı aşırı-gerçekçilik, diğer yanda korkunç bir karanlık. Çünkü bu işlemci teknikler herhangi bir düşüncenin oluşturulmasında hiçbir kişisel katılım ve bilgilenmeye imkân vermiyorlar. (Dünyada Neler Oluyor, 1982, Alternatif Yayıncılık, İstanbul) Zihinleri iki parçaya ayıran akım, bizi de etkiledi.

Şimdi tam bu durumdayız. Hiçbir bilginmeye... düşünceye imkân vermeyen bilgisayarlı, görünüşte modern bir kafa... bu kafaların oluşturduğu, Tevfik Fikret'in diliyle söylenirse beyaz karanlık. Biz dindar insana saygılıyız. Ama "toplumun üstüne çıkmış bir din adamları aygıtı"nın, insanın kurtuluşunu önlediği bir gerçek. Bu gerçekten yola çıkarak, her türlü bağnazlığa karşı **aydınlanmayı** gündeme getiriyoruz. Bu sayımızda giriş niteliğinde Arslan Kaynardağ'ın yazısını okuyacaksınız. Daha sonraki sayılarımızda çeşitli açılardan **aydınlanmayı** hep gündemde tutmayı tasarladık.

Bu sayımızın **Güneşlemesi** yine aşk... Tam burada şunu söylemek istiyorum. Dergimizde ele aldığımız konuları, "Biz bu konuda söyleyeceğimizi söyledik" gibi bir tavırla rafa kaldırmayacak, gündeme getirdiğimiz konuları sürekli sıcak tutacağız.

Zonguldak'taki işçi grevi uzun süre Türkiye'nin gündeminde kaldı. Bananecilik... tikeli aşamama... hak etme tartışmalarını seyre dalma, kültürümüzün önemli bir eksikliği. Zonguldak işçisi ilk kez kültürümüzün bu zayıf yanına takılı kalmadı. Böylece grev, yalnız işçinin değil birçok insanın grevi oldu. Konuyu bu açıdan ele alan okurumuz İbrahim Dirçek'in küçük denemesini bu sayfaya alıyorum.

"Yıl 1991, 4'üncü günü ocak ayının. Zonguldak ocaklarında madenciler kol kola. Bugün bir başka doğdu güneş, dağların doruklarında. Geceden dirilmiş tüm bedenler ayakta. Kadınıyla, erkeğiyle, yaşlısıyla, bebesiyle, ustasıyla, sakatıyla... Bugün bir başka doğdu sabah. Vuruldu davullar, çaldı zurnalar, umutlar yeşerdi, yürekler bilendi. Uyan hey... uyan hayat... Madenciler geliyor... insanlar geliyor... şenliğimiz var. Bir ocak ateşiydi başlarken, bin ocak ateşi oldu... Karabulutlar dağıldı. Toprak sarsıldı. Silkindi dağlar. Uyan hey... uyan hayat... Madenciler geliyor... insanlar geliyor."

Sevgideğer okurlarımız, bu satırları 14 ocak pazar günü yazıyorum. Körfez bunalımı sürüyor... Savaşa çok yakın günler.

Biz **İnsancıl** çalışanları, aydınlık bir yürekle savaşın çıkmayacağı umudunu koruyoruz. Burada savaş kadar korkunç bir gerçeği belirtmem gerekiyor... Türkiye'de eline kalem geçirmiş bazı kişiler savaş kışkırtıcılığı yapıyorlar. Yaptılar. İnsanlık için yıkım olan bir durumu savunmak yazarlıkla hiçbir şekilde bağdaşmaz.

Tevfik Fikret'in dediği doğru. Beyaz bir karanlıkta yaşıyoruz.

Beyaz karanlığın ergeç dağılacağı inancıyla, sevgideğer okurlarımıza, güzel günler diliyorum.

Bir haberimiz var. Fiyatımızı 4.000 lira yaptık. Artan giderler bunu zorunlu kıldı.

NOT/Umut etmiştik... Umut, tatsız gerçekliğe hayır demektir öbür anlamıyla. O güzel umudumuzla savaş çıkmaz demiştik... savaşa hayır demiştik. Olmadı. Savaş çıktı... Bu savaşta, insanın insanı öldürmesi için günde 500 milyon dolar harcandığı söyleniyor. Dünya ekonomik sistemi, bu 500 milyon dolarları insan için harcayabilecek biçimde örgütlenseydi hiç kuşku yok savaşlar olmazdı. Ama 500 milyon dolarların bu biçimde harcanması gerekiyor. İşte bu gereklilik savaşın en önemli nedeni. Savaş ideolojisiyle oluşturulan mantık, bu hakikati gözden saklıyor. Yabancılaşmanın çukurunda insan, insanı öldürüyor... Biz insanın er geç yabancılaşmanın çukurundan çıkıp tastamam koşullarda savaşsız bir dünya kuracağına inanıyoruz. Böyle bir dünyanın kuruluşuna bu yüzden en ufak bir katkı bile bizim insanlık onurumuzdur. Bu nedenle savaşa... savaşın mantığına... bu mantığın savaş ideolojisiyle oluşturulmasına... olağanlaştırılmasına hayır diyoruz. Çünkü savaş, insan için yıkımdır.

22 Ocak 1991

GELECEĞE BAKAN GÖZ

İNSANCIL

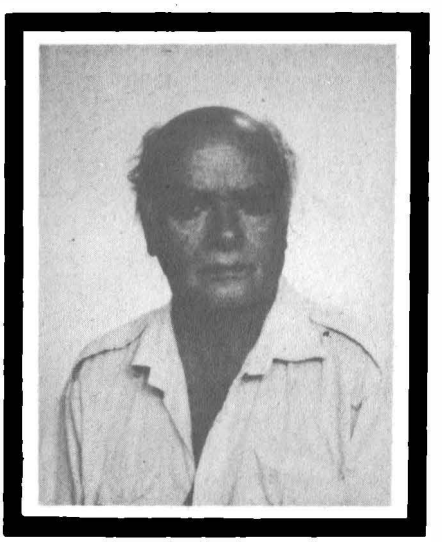

İki ay önce şair Ali Ersin Günçe, bir akşamüstü «Bakın arkadaşlar, sizleri kimle tanıştıracağım» diye dergimize geldi. Yanında gülümser yüzlü, derin çizgili biri vardı. «İşte Abdullah Siyami» dedi Günçe.

Bizler, uzaktan uzağa adını duymuştuk Abdullah Siyami'nin. Ama yüzyüze gelmemiştik... Tanışmanın sevinciyle buyur ettik... Koyu bir söyleyişe daldık...

Yaşlı adam... Abdullah Siyami, hayata yeni başlıyor gibiydi. Umutlu... direngen... gözleri pırıl pırıl...

Dergimizi... bizlerdeki heyecanı pek beğendi... «Bu devirde böyle heyecan az bulunur» dedi... Güzel sözler söyledi.

O gün hep birlikte çıktık dergiden... «Ben yine gelirim» dedi... Bir hafta sonra geldi. Bu kez bir öyküyle...

Abdullah Siyami'yle canlı, diri bir söyleşiye daldık yine... Aydınlanmayla ilgili yazılar istedik. Yazacağına söz verdi...

Ayrılırken «Bekleriz» dedik. «Gelirim» dedi. Gitti...

Gelmedi... Bir süre sonra ölüm haberi geldi...

Bu sayıda öyküsünü okuyacağınız Abdullah Siyami'den ne kaldı bize... Dergilerde yayımlanmış ürünleri... direngenliği... o hiç yitirmediği coşkusu... Birkaç saatte oluşan ama bir hayat boyu saklayacağımız güzel anılar.

Bir de hep sanki geleceğe bakan gözleri... Abdullah Siyami, onurlu bir yaşamın son günlerinde bile geleceğe bakıyordu... Gelecekte oluşacak güzel dünyayı görüyordu sanki...

Abdullah Siyami'nin onurlu yaşamını... direngenliğini... güzel dünya ülküsünü, saygıyla, sevgiyle anacağız hep...

AŞK: ÖZGÜRLÜĞÜMÜZ

Mustafa SERCAN

Pınar Akkan

İNSANIN ÖZNELLİĞİ

İnsandan söz ettiğimizde, doğanın koşulları içinde yaşayan, ama bu koşullara direnen, aşmaya çalışan bir varlığı anlıyorum. Doğa koşulları karşısında edilgin olarak değil, etkin bir eyleyen olarak davranan bir varlığı... Bir eylemin öznesini. Bu anlamda insanlaşma süreci, varlık-doğa ilişkisi düzleminde bir kişinin özneleşmesi sürecidir. Bu süreç bütünsel toplumsallaşmanın bir parçasıdır. İnsanın biyolojik yapısı, insanlaşmaya yetmez. İnsanın kendisi de içinde olmak üzere her şeyin nesne olduğu, böyle algılandığı bir durumdan, nesneler evreninde etkin bir eyleyen olarak özne öneminin gittikçe arttığı bir duruma geçme süreci, insanlaşmadır.

Her nesne, bu anlamda nesne özellikleriyle insan da, benzer özellikleri yanında özgül öğelerin bir karmaşasıdır. Ortak özellikler türün, topluluğun temel özellikleri olarak; özgül özellikler, bir varlığı öbürlerinden ayıran, kimliğini oluşturan öğeler olarak ortaya çıkar. Özgül özellikler hem nesnel hem öznel nitelikleri barındırır. Bir kişi için öznel olan, hem başka nesneler karşısındaki algıları, değerlendirmeleri, hem de bunlardan kaynaklanan yeni yaşantıları, yeni düşünce ve tutumlarıdır. Bu yanıyla öznellik, kişi için dışındaki nesnelere yönelik *seçimlerini* gündeme getirir.

"Güzelliğin on para etmez
Şu bendeki aşk olmasa." (Aşık Veysel)

Sevgi, ozanın dizelerinde anlatıldığı gibi, öznelliğimizin yoğunlaştığı yaşantılarımızdan biridir. Bir nesneyi ya da kişiyi sevmek, onu *seçmek*tir. Benzerlerinden *ayırt etmek*tir. Onda farklı ve yeni özellikler *keşfetmek* ya da ona bazı özellikler *yüklemek*tir. Böyle bakıldığında, sevgi, sevilen nesnenin nesnel özellikleriyle ilişkilidir. Ama bütünüyle ona bağımlı, onunla sınırlı bir durum da değil. Sevgimiz, sevilen nesneyi özelleştirir, *'bizim'* kılar. Çünkü ona özgüllüğü yükleyen biziz. Ancak bu 'bizim' olma durumu, bir iyelik (sahiplik, mülkiyet) durumu değil, bir bağlanma durumudur.

Sevgi, ayırt etmedir. Sevgi keşfetmedir, yüklemedir. Sevgi bağlanmadır.

AŞK DİYE DİYE...

Çok şeyler söylendi aşk üzerine. Masallarda düşte görülüp âşık olunan güzeller vardır. Aşk, kişiyi yemeden içmeden kesen bir baş belasıdır. Fuzuli'de 'özlemi kavuşmadan üstün kılan' bir durum, derebeylik evlenme ideolojisinde, 'olmasa da olur' ya da 'nikâhla elbet bir gün ortaya çıkacak' keramettir. Günlük dilde za-

man zaman 'dost tutmak' ya da 'hovardalık' aşk diye adlandırılır. Kimi zaman da 'şıpsevdilik'in adı aşk olur. Sonra birisi çıkar "Aslında aşk da yok" diye keser tartışmayı.

'Aslında aşk yok' diyen görüşün doğru olduğu konum, insandan önceydi. Aşk insanın özneleşme sürecinde bir basamak çünkü. Akıp giden yaşam ırmağında, doğanın seline kapılıp giden varlık ancak insanın atası olabilir. Doğada aşk yok. Onu insan yarattı. Özne insan yarattı. İnsan, nesnelliğin içinde öznelliği yarattıkça, nesnelliği temel alan bir öznellikte ustalaştıkça aşk da gelişip serpilecek. Aşk, insanca yaratıcılığımız.

Aşk gökten zembille inmedi. İnsanın olmadığı bir zamanda, idealar dünyasında insanın ulaşması için konulmuş bir doruk değil. Ama aşk insanca ilişkinin, insanın keşfetme, adlandırma, yaratma, bağlanma yetilerinin doruğu. Öyle bir doruk ki, varıldığında daha yüce dorukların olduğu görülebilir. Bu anlamda aşk bir süreçtir. Bireyin yaşamıyla sınırlı olmayan, insanlığın ilerleyeceği bir süreç. Çünkü aşkı insan yarattı, insanı insanlaştıran etkinliklerden, en önemli güç kaynaklarından birisi de aşktır.

BİR ÖZGÜRLÜK TÜRÜ OLARAK AŞK

Aşk bir bağlanmadır. Ama aşk aynı zamanda bir özgürlüktür de.

"Özgürlük, değişik türde tutsaklıklar arasında bir seçim yapma anlamına gelir. Salt özgürlük olanaksızdır. İnsanın, istediği ya da özlediği bir şeyi hiçbir tutsaklığa katlanmadan elde edebilecek durumda olması hiçbir şey isteyemez ya da özleyemez olması demektir. Böyle bir insan, yalnızca yaşamı anlamsız olan değil, doğruca yaşamayan insandır. Çünkü insan için varolmak yaşamak, yaşamak da önüne çıkan engelleri aşmak demektir. İnsanın bu engelleri aşamayacak olmasıyla, önünde aşacak engel kalmamış olması aynı anlama gelir: Ölüm ve yokluk. Bu yüzden, insanın özgür olduğunu söylediğimiz zaman, onun göreli bir özgürlük aşamasında ve sürekli bir özgürlük arayışında olduğunu söylemiş oluruz" (Özgürlük Ahlâkı. V. Hacıkadiroğlu, Cem Yayınevi, 1990-İstanbul).

Özgürlük de, aşk da bir insan etkinliği. Salt özgürlük de yok, salt aşk da yok. Özgürlük de, aşk da bir seçim. Bu noktada, bağlanma da, seçim de eşanlamlıdır. V. Hacıkadiroğlu'nun dediği, geçici ve daha az çabayı gerektiren tutsaklıklara katlanmanın özgürlüğü geliştirdiği gibi; bağlanmayla gerçekleştirilen aşk, insanın önündeki engelleri aşmasını sağlayarak, sınırlarını genişleterek özgürlüğünü arttırır. Aşk, gerçekleştiren insan için, yeni buluşlar, yeni tanımalar, yeni yaşamlar demektir.

Öznellik doruğu olarak aşk, özgürlük kısıtlayıcı olabilir mi? Olabilir. Öznelliğin, nesnellikten kopuk her durumu, nesnenin sert, bağışlamaz koşullarıyla yüzleşir. Özgürlük sınırları, nesnenin sınırlarını genişletir ama hiçbir zaman onu aşamaz. Öyleyse, nesnellikten kopuk bir öznellik, nesnellikten bağımsız bir aşk, özgürce gerçekleşemez. Birçok alanda özgürlük gerçekleştirici özelliği olan para, nasıl ki yaşamdaki yerini aşan bir amaç haline geldiğinde özgürlüğe engel bir neden olabiliyorsa; aşk da aynı biçimde bir engel olabilir. O zaman romantik edebiyatın, şarkıların betimlediği, hastalıklı aşk ortaya çıkar. Hastalıklı aşkın temel özelliklerinden biri sevgiden çok, *tutku* ölçütlerini taşımasıdır. *"Nereden sevdim o zalim kadını / bana zehretti hayatın tadını"* şarkısında olduğu gibi, yaşamın engeli olur.

Yaşamdaki yerinden, nesnellikten koparılmış aşk, yaşamın amacı kılınmış tutkudur. Oysa sevginin özgürleştirici doruğu olarak aşk, yaşamın geliştirici bir parçasıdır. Aşk, yaşamımızda özel bir anlam yüklediğimiz sevgidir.

Aşk, özgürlüğümüzdür.

ZAMAN DONMUŞ

Eski bir sevinç mi beyaz bir güvercin mi
Sığınmış küçücük kıyı parçalarına
Tüllerle örtülü sessiz bir anı gibi
Oysa ben kapıları çalmaya gelmiştim
Kovalamaya kuşları dallarından
Kucaklamaya gelmiştim doğan günü
Yakalamaya sevinçleri kanatlarından

Dağlar gibi buza kesmiş ve susmuş
Yürekler gördüm soluk soluğa vardığımda
O güzelim küçücük kıyı parçalarına
Dedim biri kahve yapar nasıl olsa
Biri nasılsın der biri ellerimi tutar
Biri nereden geldin der su verir biri
Oysa her yerde çılgın bir yarış var

Güzellikleri araladığında dağılır buzlar
Altında yeniden kocaman buzdağları
Sen gülüm belki de sen gene olsa olsa sen
Çıkarsın bu yalancı akışın dışına da
Belki tavşanlar kadar titrek bir kıyı parçasında
On dakika olsun otursun yanıma
Gönlümü alırsın okşarsın saçlarımı

Afşar TİMUÇİN

YÜREĞİMİZE AKAN BİR SICAK NEHİR

Aydın ÖZTÜRK

BİR ELEŞTİRİ

Bana o duyguyu çağrıştırdığı için söylüyorum: *Bilirim Dayanır Yürek* adlı romanım fırından yeni çıkmış ekmek kokusuyla önüme konulunca, ilkin çok yakın dostlarıma ulaştırdım. Kitabımı ellerine gururla tutuştururken tattığım hazzı anlatamam. Herbirine ayrı ayrı eleştirilerini sabırsızlıkla beklediğimi söylerken içtendim. Aradan geçen günlerden sonra abartılı övgülerin yanında yapıcı, eksiklerimi gösterir veya dozu iyi ayarlanmamış eleştirilerle de yüzyüze kaldım. Bir arkadaşım eleştirilerini yazılı olarak ulaştırmıştı. Yazdıkları ilginçti. Defalarca okudum. Dörde katlanmış kâğıt cebimde. Yanımdan ayıramıyorum. Her fırsatta çıkarıyor, bir kez daha göz gezdiriyorum. Evde, işyerinde, sinemada... Ben nereye, o oraya... Niye o kadar abartıyorum? Eleştiriye katlanma olgunluğuna ulaşamadım mı?

Hemen başından söylemeliyim ki beni böylesine etkileyen olay, romanımın iyi veya kötü eleştirilmesi değildi. Bu eleştirinin etkisi, çokça önemsediğim bir insani yaratıcılığın yok sayılması karşısında geri planda kalmıştı. Arkadaşım kendince, kitabımda 12 Eylül'ün toplumun üstünden silindir gibi geçtiği ve tüm ülkenin tam bir hapishaneye çevrildiği günlerde geçen Kerem ve Hülya'nın aşkını, sürecin sorumlulukları ile bağdaştıramayıp, beni şaşkınlığa düşüren bir felsefi belirlemede (!) bulunarak, şunları söylüyordu: «... *Aşk devrimcilerde bir saplantı, sonu deliliğe kadar varabilecek bir duygudur...*»

Öyle mi?

Sonunda anladım ki, bu eleştiriye katlanamamak değil, iç çatışmalarımla su yüzüne çıkan bir değerlendirmenin sarsıntılarını dengelemeye çalışıyordum. Yüreğimize sıcaklıklar taşıyan bir derin nehir olarak algıladığım aşka, o günden sonraki kadar, böylesine yoğun felsefi yaklaşımlarla ulaşmaya çalışmamıştım. Cengiz Gündoğdu bu konuda bir yazı yazıp yazmayacağımı sorduğunda sevinmedim desem yalan olur.

SİSTEM NE ÖĞRETİR

Düşündüren önemli bir açmaz varken, zamanın aşındırıcılığına bırakmadan çözmeliydim. Arkadaşım sıradan biri değildi. Yaşamın sorunlarını göğüsleme biçiminde çokça yakındık. Sorumluluklarını bilen ve kendince çözümlerini üretmeye çalışan biri. Sevecen, bölüşümcü, direngendi... Daha çokça güzel nitelikle tanıyorum. Peki arkadaşım insanlar arasındaki bu köklü duyguyu nasıl görmezlikten gelebilir, nasıl yadsıyabilirdi. Yaşamadı mı? Hani herkesin tattığı şu ilk göz ağrısı falan... İnsanı hep yaşanmışlıklar mı belirliyor? Katılığımızı yumuşatan, kirlenmiş gecikmişliklerimizi soluklandıran, içimizi aklayıp paklayan, ufuklarımıza derinlikler salan yaratıcılığımıza tatlı bir esinle sokulan bir duyguyu yok saymak hiçbi-

rimizin elinde değil. Hani halk arasında bir yargı vardır: Birini olduğundan daha güzel gördüklerinde «Yüzüne aşkın güzelliği vurmuş» derler.

Sorun, sürüye iteklenmeyi içlerine sindirebilmiş, sıradan insanların zihin bulanıklığı olsaydı, böylesine düşündürmezdi. Neredeyse her güzel şeyi kanıksayanların çoğaldığı bir toplumdayız. Yaşamımızdaki en temel değerlerin hızla aşındığı, korku ve demagojiye dayalı bellek silimleriyle soysuzlaştırıldığı, «hamburger gençliği»nin yaratılmak istendiği bir dönemde bazılarının yaşamımızın özüne sindirmek istediğimiz bir insani yaratıcılığı kavrayamamış olmasını anlıyorum aslında. Sevgiyi kundaklayan bir sistem, ancak sevgisizliği büyütür.

Bu konuda sistem ne öğretiyor? Şöyle bir yoklayalım dağarcığımızı... Sözgelimi, sevginin insan yaşamındaki yerini hatırlatırsın, neredeyse her ağızdan aynı sözcüklerle anlatılan bir çokbilmişlik dikilir karşınıza: «Geç kardeşim geç... Aşk dediğin laftır...» Sanki birçok hayatı dolu dolu yaşamışlığın ardından konuşan bilgece pozlara bürünen bir başkası, bıçkın şoför ağzıyla: «Aşk dediğin elma şekeridir. Yersin yersin sapı elinde kalır. Değil mi ya kardeş...» Cinsel isteklerini köreltmek için gittiği evde, meslekten kadının kulağına eğilen biri de: «Haydi yavrum, seninle güzel bir aşk yapalım..» derken, aşkı, birkaç dakikalık doyumun sıradanlığına indirgemiştir. Acı veren o kadar çok örnek var ki...

KEREM İLE ASLI

Tabii, aşk konusunda günlük konuşma dilinde sadece bu sözcükler yok. Aşkı, gerçek yaşamdaki yerine, derinliğine, felsefi boyutlarına oturtan değerlendirmeler yok mu? Var tabii... Bu sözcükle aramdaki tanışıklığın nasıl başladığını sorguluyorum. Bir efsanenin yakıcılığında, çocuk yüreğimin saflığı seriliyor önüme. Anımsıyorum: O zamanlar daha ilkokul aydınlığını sökmeye çalıştığım yılların başındayım. Evimiz kentten uzak. Tek başına bir mezra. Yarı pencerelerimize kadar yükselen, ötelerde meşelerin dallarını ağırlaştıran karın kuşatmasındayız. Dünya ile bağlantısız, bir başımıza... Ayın ne ısıtan, ne de üşüten aydınlığında karın maviye çalar göründüğünü yaşadığımız akşamlardayız. Ocakta kocaman kütükler, çıtırtılarla yanıyor. Tek sorunumuz ısınmak değil. Alevler düzlüğe inmiş aç kurt sürülerini de korkutsun istiyoruz. Ardından gecenin güzel saatleri geliyor. Babamın kemanında bir halk ezgisi. Usulca... Sözlerini bilmediğimiz bir türkünün akağına giriyoruz. Duygularımız çiçeklere boyanıyor. Adını sadece masallarda duyduğumuz yerlere taşıyor bedenimizi, ala kanatlı bir kuş... Keman susuyor. Ateşin önündeki halkada bekliyoruz. Kısa bir sessizlik düşüyor aramıza. Babam kitaba kaldığı yerden devam ediyor. Kerem ile Aslı'nın Hikâyesi'ni ilk dinleyişim. Sonlarındayız. Babamın gözlerinde hüzün... Anında salgın gibi bize de geçiyor. Sesine bir titreklik gelip yerleşiyor. Erciyes'in yamaçlarında Sofu'nun tuzağına yakalanmış Kerem. Kurtulsun istiyoruz. Kurtulsun da kavuşsun... Oysa Kerem, Aslı'nın göğsündeki sayısız düğmeyi çözmenin başında daha... Öyle bir tezgâh ki çöze çöze bitiremiyor. İçindeki özlem ateşi ellerinde yangındır artık.

Yana yana kül olur. Durur mu Aslı... Ardından da o...

Sızı gibi bir şey oturuyor pınarlarımıza. Suskunluğumuz hüzün yükleniyor. İçimde ilerledikçe, bu duygunun sadece acı vermediğini anlıyorum. Çocuk yaşımda sanki olgunlaştırıyor, sevecen kılıyor. Düşündürüyor. Zalime karşı olmamı öğretiyor. Kendi sıcaklığıyla pişiriyor. Gerçeğimi sorguluyorum. Çocuk yüreğimin kavradığınca sevgi gözümde yüceliyor.

Babamın çevresindeki halka isteksizce çözülüyor. Yataklarımıza taşınıyoruz. Dışarıda karla savrulan rüzgârın sesi azalıyor. Kurt ulumaları uzak tepelere çekiliyor. Ocaktaki ateş köz köz kalıyor. Şafakla her şey susuyor sanki. Ya içimizdeki Keremli, Aslılı soruıar... Sofu'ya biçtiğimiz ceza... Susmuyor.

Bu güzellik kökleşiyor içimizde. Kılcal damarlarını yüreğimize, bilincimize, her bir hücremize salıyor. Siniyor yıllarımıza. Törpüleyen zamana yenilmiyor.

SENEM ABLA

Bu efsanenin belki farklı anlatımları da vardır. Çocuk bilincime çizilen aşkı böyle anımsıyorum. Aşkı sorgulamaya başlarken bu hikâyeden anımsadıklarımı, bugüne taşımam gerektiğini düşündüm. Denecektir ki yıllar öncesinin yaşanılmışlığına sığınılıyor. Bu öykünme soyut, platonik... Gerçek yaşamdaki gibi değil. Biliyorum ki her şey insan gerçekliği içerisinde soluklanır. Sadece o duyguyu gönüllerinde yüceltenler, elden ele, yeni çağlara taşırlar. Yeni çağlara taşırlarken de – karlı tepelerden bırakılan kar topunun, yamaçlarda çığa dönüşmesi gibi – kendi güzelliklerini de katarak büyütürler. Sonra da karşımıza ulaşılmaz gibi görünen bir doruk çıkar. Bir parçası olduğumuz o doruk, yaşamı savunmayanlar için hep uzak ve ulaşılmaz olacaktır. Göz erimindeki çizgilere varılsa da yeni göz erimlerinin çizildiğini görüp bunun bir düş olduğunu söyleyen mazeretçilikleri, aşkı hep ertelemek isteyecektir.

İnsan, yaşama, etiyle, kanıyla, sıcaklığıyla dokununca, Şirin için dağları delen Ferhat'ın hikâyesini daha inandırıcı buluyor. Yeniden bir çocukluk anımı eşelemek için söze böyle başladım. O uğultulu şafağa dönüyorum. Karın döne döne indiği... Başım ellerimin yastığında. Ötelerini bilmediğim dağların ufuklarında dolaşıyor gözlerim. Eteklere iniyorum. Düzlükteyim. Bir belirsiz karaltı var, o beyazlığa çizilen. Bir toplanıp dağılıyor. Tırtıl gibi akıyor arada... Karları savuran rüzgâr sanki bir uğunma taşıyor. Ağlama sesi gibi bir şey... O çizilip dağılan karaltı evimize yöneliyor. Ancak çok yaklaştıklarında seçebiliyorum ardlarında sürüklediklerı kızağın iplerine asılmış insanları. O acının topu, evimize düşüyor. Senem ablam ölmüş! Yılların ardındaki zorlu kavuş-

maların öyküsünü dinlerken, düşlerime sığdıramadığım Senem ablam... Gittikçe uzaklaşan kızaktan Senem ablamın el yazması dalgalanıyor. Sanki karlara eteklerini açmış gelincikler çiziliyor. Kızak, karşı büklüklerde gözden yitiyor. Davut ağabey elleri böğründe, sendeleyerek yürüyor ardı sıra. Acının çizgileri yüzünde katılaşmış. İçimde kabaran deniz dövünüyor. Yanaklarımda bir ılıklık.

Ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Bu kentte rastlaştığımızda Davut ağabey önce beni tanıyamadı. Kucaklaştık. Köyden konuştuk. Senem abla diyecek oldum. Gözlerime bir bakışı vardı ki anlatamam. Anında dolmuştu. Sustum. Eğer unuttuğunu hissetseydim, kafamda oturttuğum yerden alıp sorgulayacaktım. Anımsadığımda bana bulaşan bu güzellik acı verse de aşkı öğrenmemde bir kilometretaşı olduğunu inkâr edemem.

TANIM ARAYIŞI

Aslında aşk sözcüğünün içerisine doldurabileceğimiz bir içerik veya felsefi açılımıyla tastamam çakışabilecek bir tanımlama arıyorum günlerdir. Birbirinden bu kadar zıt yaklaşım duruyorken formüle edilecek tanımda bir boyutun eksik kalacağı kuşkusundan sıyrılamadım. Öte yandan bu sözcük yerine, «sevda» veya «sevgi» sözcüklerini kullanıp kullanamayacağımı düşünüp durdum. Anlamına ilişkin -özellikle olumsuz açılımın çokluğunu veya sözcükle beraber türetilen bilinçli aşındırımı gözeterek- «sevda» sözcüğünü kullanmak, önce çekici geldi. Düşünüyorum da sorunumuz yeni bir sözcük türetmekle aşılabilecek mi? Sanmıyorum. Çoraklaştırılmaya çalışılan insani değerler dünyamızı ayaklandırmakla işe başlamalıyız. Eğer aşk sözcüğünün içeriğine yüklemeye çalışılan bu olumsuz yakıştırmaları ayıklamaya yarayacak bir sözcük türetilecekse, ne olacağı önemli değil.

Aşk sözcüğünü, her değerin metalaştırıldığı kesim açısından irdelemek istemiyorum. Bu yaklaşımın benliklerini ele geçirdiği kişiler, yıllarca aynı apartmanda karşılıklı oturdukları komşularıyla aralı durarak, fazla samimi olmamayı özel yaşamlarının dokunulmazlığı penceresinden, at gözlüğüyle görenlerdir. Gecenin bir yerinde, milyonlarca yıldızla tutuşan göğün altında, bir deniz kıyısında, yürürken dalgaların sesinden tad alan insanlara, «gereksiz romantizm» yaftaları yapıştırıp dudak bükenlerdir. Bir beraberlikte dayanışma ve paylaşma içtenliğini çoktan unutanlardır. Raflarındaki kitapların sayısıyla övünüp bilgiçlik taslarlarken, asla okumayanlardır. Gülüşleri sahtedir. İşlerine geldiğince «kaderci», çıkarlarına dokunduğunuzda pençeleriyle üstünüze atılanlardır. Evliliklerinde bile ilkeleri: «Önce çıkarları» anlamını yükledikleri, «mantık evliliği»dir. Bencillik, zaafları değil, karakterleridir. Haksızla aynı yerde olmak sorunları değildir. Gerilmiş günlerin üzerinde bir cambaz gibi yürürlerken denge çubukları, çıkarlarıdır. Kendi saklı koylarında sağır ve dilsizdirler...

Geçiyorum.

Bir olaya yönelik irdeleyicilikte, duyumsadığından çok, kendisini kuşatan hâkim değerlere göre koşullanma mantığı kırılmadıkça, insanın duygularını yanlışın çekim alanından kurtarması, özgürleşmesi, mümkün olmayacaktır.

NEYİNİZ VAR

Toplumumuzda yıllar yılı tırpanlanan değerlerden arda kalan çoraklıkta, hızla üreyen sevgisizliğin - aşksızlığın çizgileri koyulaşıyor. Dudak ısırtacak gariplikler yaşanıyor. Evlilikler, yerine konacak biçimlerin toza dumana katan arayışında güme gidiyor. Çatırdıyor. Sanıyorum 1987 yılı içerisinde, Nokta dergisinde yayımlanan bir haberle düştüğüm dehşeti, sorumluluk duyan her insan, yüreğinde aynı sızıyla hissetmiştir. Bu haberde, kızlı-erkekli bir grup üniversiteli gencin her şeyi bölüştükleri ve kendilerince yaşama biçimlerine *komün yaşamı* dedikleri arayışları duyuruluyordu. Bu çocuklar, «Yarin yanağından gayri her şeye ortak...» diyen ozanın gösterdiği yoldan gelmediler herhalde buralara kadar.

SEVGİYE NE KALDI

-Cemile Çakır'a-

Karşımda duruyorsun
Çekilen acıların bedeli
ve toplamı olarak
bahara ne kaldı

Gülüyorsun
Güne ellerini
Yarına yüreğini katarak
Sevgiye ne kaldı.

Berrin TAŞ

Yıllarca elindeki «yoklar» listesine «neyi eklesem» diye kıvranıp dururken, birden *Aslında Aşkta Yok*'u keşfedıveren ve ne hikmetse bu kitabı onlarca baskı yapan yazara sormak gerekiyor:

– Varlar listesinde neleriniz var hanımefendi?

Tabii bir de olayın öbür boyutu var. Bu ülkede bir yazar için, üç-beş bin basılan kitabının okuruna ulaşması başarı sayılırken, toplumun değerleriyle bağdaşmaz sandığımız böyle bir kitabın onlarca baskı yapması nasıl açıklanacaktır. Bu biraz da toplumbilimcilerin yanıtını arayacağı bir soru bence.

AŞK

Mehmet SERDAR

Aşk, sevginin en üst noktaya çıktığı bir ruh durumudur. Sevgi sürekli yaşadığımız bir duygudur. Sevgiyle, çevremizdeki bir kısım insanı, diğerlerinden ayırt ederiz. Onlarla bulunmaktan hoşnutluk duyar, ilişkimizin sürmesini isteriz. Onların iyiliğini özellikle dileriz. Sevmek başkalarının varlığıyla ilgilenmek ve sorumluluk duymaktır. Yaşamımız sevdiklerimizle, onların bizi sarmalayan varlığıyla anlam kazanır. Aşkta ise, sevgimiz, cinselliğin sağladığı maddi temelle de doruğa tırmanır. Karşı cinse yönelen yoğun, taşkın bir sevgidir. Karşı cinsin bütün boyutlarıyla duyumsanması, bilincine varılmasıdır.

Her insan benzersizdir, eşsizdir. İnsanın bu özelliği ancak aşk durumunda gerçekleşir: Karşı cinsten birini bütün diğerlerinden ayrı tutmak ve onda bütün karşı cinsi bulmak. Her insanın sevme gücü bütün insanların sevme deneyini içerir. Sevmek, önce bu birikimin kalıtçısı olmakla bir olanaktır. İnsan, ancak severek bu kalıtı geliştirip aktarabilir. Ama elbette insan bir gelenek gereği sevmiyor. Onu diğer insanlara yönelten güçlü maddi ve manevi gereksinimler var. Burada var olan birikim, bu gereksinimlerin giderilmesi için, hem bir maddi düzlem oluşturuyor, hem de sevginin biçimlerini koşulluyor. Sonuçta, birbirine uzanan kadın ve erkekte, insan varlığının bütün gizil güçleri en ileri düzeyde gerçekleşir.

İnsan olmak, başkası kavramının gelişmesiyle başlar. Yaşam, gittikçe artan biçimde, başkalarının varlığını hesaba katmakla ilerler. Aşk ise, başkası kavramının en yoğun halidir. İnsan aşkta, yaşamanın ve yaşatmanın en derin anlamını bulur. Yaşam, en başta, başka insanlar çağlar boyunca ve şimdi var olduğu için vardır. Yaşam bugün diğer insanlarla ilişki demektir. İnsan, yaşamın bu özelliğini en çok âşık olduğu insanla ilişkisinde kavrar. Bir insan karşı cinste, onun bedeninde, ruhunda, kendi gövdesinin sınırlarını ve tek başınalığını aşar. Yaşama dokunur, yaşamı yakalar.

Bir erkek, sevgilisinin yüzünde bütün kadınlardan izler görüyorsa, ya da tersine her bir kadının yüzünde sevgilisinin bir çizgisini yakalıyorsa bu bir aşk durumudur. Aşık insan sürekli bulgular ve üretir. Aşkta bu dünya bir sevgilinin varlığıyla dolar, ama oradan başlayarak dünyanın, boyuna ve yeni baştan anlamlandırılmasına geçilir. Sevgi uzlaşmacıdır ve sürekli olarak güveni, dengeyi arar. Ama aşk uzlaşmazdır, serüvencidir ve var olanla yetinmez. Gerçek ve mutluluk, sunulanın ötesindedir. Bu güvenli kıyılardan açılma yürekliliği ister. Böyle bir girişimi, ancak âşık olanlar birbirleri için göze alabilirler.

Aşk bir duygu sağanağıdır. Dizginlenemez bir akıştır. Böyle bir coşkuya uzun bir birikim döneminin öngelmesi gerektiği açıktır. Bir sevgiliye tutkuyla yönelme, içinde bulunulan ortama, ilişkilere, sevgisizliğe şiddetli bir tepkiyi içerir. Eğer yaşanan ilişkilerde gereksinilen iletişim olsaydı, insan duygusal doyuma ulaşsaydı, başkası için önemli olduğunu duyumsasaydı, kendisini algıladığı oranda bir değer bulsaydı, belki de yeninin en az büyüsü kadar olası tehlikesini göze almayabilirdi. Ama yıllar yılı, adım adım geliştirilmiş uyumlu ilişkilerden köklü biçimde kopma gücü, bir yerlerde birikiyor ve umulmadık bir anda insanı davranmaya zorluyor. Aşık olmak bütün sınırlamalardan kurtul-

maktır. Bütün tabulara, yasaklara kafa tutmaktır. Aşık olan, insanın insana ulaşmasını engelleyen bütün engelleri karşısına almak durumundadır. Aşk, verili ilişkilerle çelişkiye düşer. Aşk, insanca olan her şeyi baskı altına alan koşullarla derinden bir hesaplaşmayı göze almak demektir. Aşk bu nedenle yenilikçidir, isyancıdır.

Aşk, günümüzde gittikçe yapaylaşan insanlararası ilişkilere karşın, insanla insan arasındaki en dolaysız ilişkidir. Aşkta kadınla erkek, doğrudan karşı karşıya gelirler. Bu ilişki bütün üçüncü kişileri dışlar. Bu nedenle iki insan arasında çok özel bir iletişimdir, bir dildir. Bu ilişki bağlamında her şey yeniden anlamlanır, yeni bir değer kazanır. Bu çerçevede her aşk kendi yasasını üretir. Tersinden söylersek ancak verili kuralları, çerçeveleri aşan, onlarla amansız bir hesaplaşmaya girişmeyi göze alan bir ilişkidir, aşk. Elbette bu sırada, verili bütün konumları yitirme tehlikesi de belirir. Aşk, yaşanılan şu yapay, yüzeysel ilişkilerde, kısırlaşmış insanın başkaldırısıdır. Yaşamın, sevginin daraltılmış, yassılaştırılmış biçimine temelden bir karşı koyuştur. Eldeki, hazırdaki her şeyi yitirmek karşılığında bütün bir yaşamı ele geçirme şansıdır. Bütün elverişsiz koşullara karşın, insandan insana hâlâ gidebilen bir iletinin, birdenbire boy vermesidir. İnsanca olan her şeyin adım adım dışlandığı bir ortamda, soluk alabilecek bir aralıktır.

Günümüzde insan, duygusal gereksinimleri doğrultusunda davranmaktan sürekli olarak alıkonuyor. İnsana, her türlü etkinliğinde, daha kendi özgün davranışını gerçekleştirmesine fırsat kalmadan, gerek etkileme yoluyla, gerekse zorunlu tutarak çeşitli kalıplar veriliyor. İnsanın kendi yaşamının doğrudan belirleyicisi olması engelleniyor. Sınırlamaların en temeldeki işlevi, insanın yalnızca kendisine uygun görülen rol çerçevesinde hareket etmesidir. Burada asıl amaç, elbette bütün düzeylerde statükonun korunmasıdır. Oysa aşk yenileyicidir, kışkırtıcıdır ve istikrarsızlığa yol açar. Ama yaşamın her anında da bir «tehlike» olarak vardır. Her insanın çoğalma, sevme ve zenginleşme gereksiniminin bir sonucu olarak beklenmedik bir anda boy verip ortalığı karıştırabilir. Bu nedenle de en çok aşk gözetim altındadır. Her türlü insan ilişkisinin metalaştığı bir ortamda, aşk insanların en çok yücelme olanağı olan bir ilişkiyken, en çok aşağılandıkları bir durum da ortaya çıkabilir. Sevme gereksinimi, gittikçe derinleşecek bir insanlaşma sürecinin temel dürtülerinden biri olabilecekken, yüzeysel bir doyuma, standartlaştırılmış bir aralığa sıkıştırılabilir. İnsan başkası dolayımında kendini ve yaşamı tanıma olanağını yitirir ve yapay imgelere takılır. Bu da bir avunmadır ama yaşamın sürekli ertelenmesi, giderek yitirilmesi anlamına gelir.

Aşk, insanın bir sevgili aracılığıyla, kendini ve dünyayı yeniden bulgulamasıdır. Aşk insanın bütün duygu potansiyelini harekete geçirir. İnsan bu sırada, olanakları kadar sınırlarıyla da karşılaşır. Daha önce ayırdında olmadığı yeteneklerinin bilincine varır. İçinde bulunduğu sıradan, sinik, sıkıcı yaşam çizgisi derin bir sarsıntı geçirir. Kendisi için tanımlanmış aralığı ve verilen rolü, insan, aşkın büyülü gücünden payını alınca kolaylıkla yadsıyabilecek bir cesaret kazanır. Ötesi belli değildir, başarı kesin değildir, ama aşk tehlikeyi göze alabilmektir. Denemeden başarılamaz. Güvenli kıyılardan uzaklaşmak burada başarının ilk koşuludur. Üstelik, yeni alanlara ulaşabilecek enerjinin varlığı kuşkuludur ama davranmak gene de kaçınılmazdır. Yaşanılan artık yetmiyorsa, sığlık, sevgisizlik katlanılmaz bir duruma gelmişse, az ötede boğulup gitmek de olsa, her şeyi göze alıp davranmak bir zorunluluktur.

Aşk bir özgürleşme hareketidir. Var olmak için özgürlüğü gereksinir, bu nedenle geliştikçe insanı özgür kılar. Aşık olan insan, daha yeni karşısına çıkan biriyle bütün geçmişini, dolayısıyla en yakınındakilerden başlayarak bütün çevresini sorgulamaya başlar. Bu, yakın çevrenin ve yerleşik ilişkilerin büyük bir tepkisine neden olur. En başta insan, aşk durumunda kendisini, önceliklerini de değiştirdiği için herkesçe kuşkuyla karşılanır. Onun yaşamına şimdi yepyeni ve eğilimleri, yönsemeleri, etkileri bilinmeyen bir güç odağı girmiştir. Aşkın kurumlaşmadığı bu aşamada verili ilişkiler aşkı sindirmeye, yasaklamaya çalışır. Aşık olan insan, her şeyi ikinci sıraya itebilir, bu yüzden o anda birinci sırada olanlar büyük bir kaygıya kapılırlar. Aşkın sınır tanımaz dinamizminden ürken çevre, onu gittikçe daralan bir kuşatma altına alır. Aşkın geçici bir duygusal çıkış olduğu, oysa yaşamın maddi ve gerçekçi öğeler üzerine kurulması gerektiği öğütlenir. Aşık olanların çevresi, aşkın depreminin kendilerini de sarsacağını, âşık olanın yaşamındaki yerlerinin değişeceğini düşünerek ürker. Aşkın taraflarının için özverinin de, özgeçinin de bir anlamı vardır. Aşk birçok şeyden vazgeçmeye değerdir. Ama yakın çevre için, yaşamlarını değiştirecek yeniliklerin, bu olay çerçevesinde bir anlamı yoktur. Bu nedenle büyük bir denetim ve fren mekanizması devreye girer. Aşık olanların elbette iyiliği için, birçok deney ve ders ortalığa dökülür. Oysa âşık için bunların hiçbiri gerekmez. Aşkın istediği tek şey özgürlüktür: Sevgililerin birbirlerini en yoğun biçimde duyumsayacakları dış karışmasız bir ortam.

Aşk çevreye önem vermemekle, bireycilikle de suçlanır. İnsan, birçok kişiyle ilgilenmesi gerekirken yanlızca bir kişiye yöneldiğinde, bencil olmakla yargılanır. İki kişilik bir ilişki olsa da aşk, bütün yaşamı içine alan bir genişliğe ulaşır. Yürürlükteki ilişkiler, aşkın yarattığı iki kişi arasındaki çok özel alanı, dili etkileyemediği, standartlarına uyduramadığı için yasa dışı ilan eder. Yok edemediği durumlarda da onu belirli kalıplara sokmaya çalışır. Aşk potansiyelini denetleyebilmek için, onu ısmarlama bir duygusallık durumuna indirmek için, her türlü yolu dener. Başarılı olduğunda ise, artık ortada saman alevi gibi parlayıp sönen ve tarafların birbirini kısa zamanda bitirdiği, birer tüketim nesnesi olarak kavradığı bir ilişki kalır. Oysa aşkın insanların kendilerini ve

sevdiklerini yenilediği yaratıcı bir ilişki olabilmesi, bu dayatmanın olabildiğince geriletilebilmesine bağlıdır.

Ama öte yandan aşk, sürdürülmesi zor bir ilişkidir. Aşk sevginin sürekli yükseldiği bir dönemin arkasında, bir doruk andır. Hemen arkasından düşüş kaçınılmaz gibidir. İlişkinin zamana yayılması bir seyrelme eğilimi oluşturur. Kurumlaşma, gizemin yitirilmesine yol açar. Tarafların birbirleri için çözülmüş, bilinmiş olmaları aşkın durulmasına neden olur. Çünkü yoğun duyguda, dayanılmaz istekte, bütünleşme tasarısında ötenin bilinmezliği de büyük rol oynar. Ama sonuçların derlenmiş olması, tarafların tanımlı duruma gelmeleri, sınırların ve gezinilecek alanların kesinlenmesi, büyüyü bozar. Aşkta karşı tarafın çekiciliği belirleyici bir etkendir. Ama tek taraflı sunumların ömrü kısa olur. Tarafların birbirleri için sürekli çekici olmaları ise bulgulanmış yanlarının oluşturacağı kanıksamayı giderecek biçimde gelişebilmeleriyle olanaklıdır. Aşkın karşılıklı olması, sürekliliği için gereklidir. Yanlızca bir tarafın çekimi, ötekinin sürüklenmesi biçiminde bir ilişki yaşanan bir aşk sayılamaz. Yaşanan bir aşkın sürekliliği ise, tarafların birbirleri için çekim üretmesine bağlıdır. Sönümlenme ancak sürekli yenilenme ile önlenebilir.

Karşılık bulmuş bir aşkta insan, bu dünyadaki tekliğine, biricikliğine bir sevgilinin elinden yüksek bir değer biçilmesinin hazzını duyar. Sonunda benzersizliği, ayrılığı bulgulanmış, onu anlayacak biri çıkmıştır. O da kendisini ayrımsayanın eşsizliğinin bilincindedir. Aşk, insanın bu çok özel, kendine özgü yanları üzerine temellenir ve günlük yaşamın bütün kişiliksizleştirme çabalarına karşın insanın bu dünyada kendisi olarak var olma şanslarından biridir. Aşk insanın somut bir birey olarak, benzersizliğinin en üst düzeyde ifadesini bulduğu ilişkidir. Diğer insanlardan farklı bir birey olarak insan bu özelliğini aşk durumunda ayrımsar. Kendisi de karşısındakinin bu kavrayışa ulaşmasına katkıda bulunmuştur.

İbrahim Akyürek

ZONGULDAK

Yerin derinliklerinden geldiler, ellerinde susmak bilmeyen
bir yeraltı güneşiyle, ne kadar diplere bastırılsa
o kadar boğulmak bilmez yankısıyla yüreklerinin.

Ağır ağır geldiler, karanlık sarnıçlardan sıza sıza, sağır
küplerde birike birike, yararak kaslarının içine yuvalanmış
sızıları ve ciğerlerinde yer etmiş ışıksız lekeleri.

Geldiler bir büyük sesin harfleriyle ağızları dopdolu, suskun
çamuru küremek için kentin gölgeli sokaklarından, sıyırıp
almak için yıllardır gökyüzüne birikmiş pası, ovmak için
isli alnını sabahın.

Anıt bildiler sıradan ve gösterişsiz bir günü, diyecek
sözleri varsa anıt bildiler, akacak bir yatağı varsa
ırmaklarının ve atacak köprüleri varsa anıt bildiler,
toplandılar o anıtın çevresine.

Sonra her gün geldiler, artarak geldiler, kadınları çocukları
ve alkışlarıyla, yoğurt mayalar gibi geldiler, pişkin
ekmekleri
bölüp de paylaşır gibi, su gibi, ateş gibi.

Her gün yeni ağızlar eklendi ağızlarına, yeni yollarla
tanıştı ayakları, her gün yeni kabuklar çatladı, yeni
kulaklar
işitmeye başladı söylediklerini, bir kent oldular sonunda

ve adını değiştirdiler ülkenin.

Kemal ÖZER

AŞKI TANIMLAYAMAMAK

Behçet ÇELİK

Aşk, yaşamı sevmek, güzellikler beklemektir ondan. Yaşamdan bir şey beklemeyen birisi âşık olabilir mi? Onun için aşk belki son bir amaçtır. Ulaşılınca da anlamsızlaşır. Bu nedenle şu sözü sıkça duymuyor muyuz. «Her şey onunla oluncaya kadardı. Birlikte olduk ve bitti.» Oysa her şey *onunla* başlar. Sait Faik'in «Bir insanı sevmekle başlar her şey» sözünün sevmek yanı öne çıkartılır ancak, 'başlamak' daha da önemli. Evet, her şey onunla başlar. Artık aldığın solukta o vardır, attığın adımda, uykunda ve uykusuzluğunda. Onunla yaşamak için severiz. Her şey bizim içindir.

Aşk değişmek ve değiştirmektir. Aşık insan istese de istemese de değişecektir. Hiç değişmeyen insan âşık olamamıştır. Yine kendi yaşamını yaşamakta, başkasıyla yaşamları kimi noktalarda kesişmektedir. Hepsi budur. Aşık insansa bir başkasını *daha* yaşamaya başlayacaktır. Yeniden doğmak, sevgilinin biçimini almaya başlamaktır aşk. Çiçek sevmeyen birisinin çiçek almasıdır kendisine, «O çiçek seviyor» diyerek. Çiçeği sevmeye başlamasıdır. Aşkın önemli bir ayırdedici özelliği bu benzemeye başlamanın, değişmenin iki yanlılığıdır. Pek çok kimse bir başkasına benzer zamanla. Babaya, üste, bir roman kahramanına... Kişi değişir o tip ilişkilerde ama baba da, üst de, roman kahramanı da değişmez, ötekine benzemez zamanla. Aşkta da hep bir taraf değişiyorsa, işin içinde yukarıdaki örneklere benzer bir «pislik» var demektir.

Aşktaki asıl değişimse, yalnız ya da sevmeyen insandan birlikte ya da seven insana dönüşmektir. Bu açıdan aşk insanın içinde kopan kocaman bir devrimdir. Her şeyin allak bullak olması, o tipik deyişle «ne yapılacağının bilinmemesi» durumudur. İki ayrı evrendir aşktan önce ve sonra. Aşk bir sıçramadır insanın değişiminde, ayrıksı bir gelişmedir. Bütün gelişimleri etkileyen bir değişimdir. Kişideki bir eksikliğin tamamlanması olarak onun kişisel gelişmesine, 'seven kişi' olmakla da öbür ilişkilerine etkir. Birisini tanırım. Yaşadığı çirkinliklerden etkilenmemek, daha az etkilemek için duygusuzlaştırmış ya da duygusuzlaştırmaya çalışmıştı kendisini. Belki de yaşadığı duygusuzluklar onu o noktaya getirmişti. Sıkıntılı ama görece rahattı. Bir ilkyaz âşık oluverdi, hiç beklemezken, birdenbire. Çirkinliklerden, aşağılamalardan yeniden etkilenmeye başladı. Duygu dünyasında bir devrim olmuştu. Sevgilisinin yanında 'seven', başka yerde 'sevmeyen' olamazdı.

Aşk kişisel, başka ilişkilerle ilgili olmanın yanı sıra toplumsal bir yönü de içerir. Hele bizimki gibi sevgililerin başına gelenin pişmiş tavuğun başına gelmediği ülkelerde, sevgi kendi başına toplumun yerleşik değerlerine bir diklenme olarak toplumsal bir anlam taşır. Sevgilisine ya da daha doğru bir deyişle *kendilerine* daha güzel bir dünya kurmak ister âşık insan. Burada salt kendilerine daha güzel bir 'dünya' kurma bencilliğine yönelebilir mi âşık bir çift. Yönelebilirler ama aşkı lekelerler o zaman. Aşk değişmek kadar değiştirmektir, değiştirmek istemektir. Çirkini güzele dönüştürememekten rahatsız olmaktır en azından. Bu rahatsızlık önemsenmeli. Gücül bir aşk halidir bu.

Aşk kendi başına değişmek olamaz yine de. Değişime hazır olmak gerekir. Bu da doğallıkla olası. Aşk çırılçıplaktır her zaman. Her şeyinle katılmaktır sevdiğine: Yanlışların, eksikliklerin, güçsüzlüklerinle. Turgay Fişekçi'nin dediği gibi, «İki insan arasında diyalog ne zaman kurulur? Bir insan en güçsüz yanlarını sergileyip, öteki de onu anladığında.»

Fişekçi'nin «iki insan arasındaki diyalog»u vurgulamasından şunu çıkarıyorum. Onun söyledikleri her türlü insani ilişkinin üzerinde kurulacağı temeldir. Aşkın da... Peki, benim bütün yazdıklarım da öyle olamaz mı? Aşkı anlatmak böyle kolay olsa binlerce yıllık sanat çalışmalarının odağı aşk olur muydu? Tanımlarla dolu, ama bir tanıma ulaşamayan bu yazı boyunca hep aşk şudur, aşk budur dedim ya, tersi olamaz mı? Ne demişti Ruhi Su. «Türkü söylemek benim için aşk halidir.» Türkü söylemek, şiir okumak, aşkla yaratılmış her şeyi bilmek istemek, yaşamak bir aşk hali olmalı. Belki o zaman aşk üstüne yepyeni şeyler bulabiliriz. Aşık olabiliriz. Yeniden...

AŞK ÜZERİNE GENÇ İNSAN SÖZLERİ

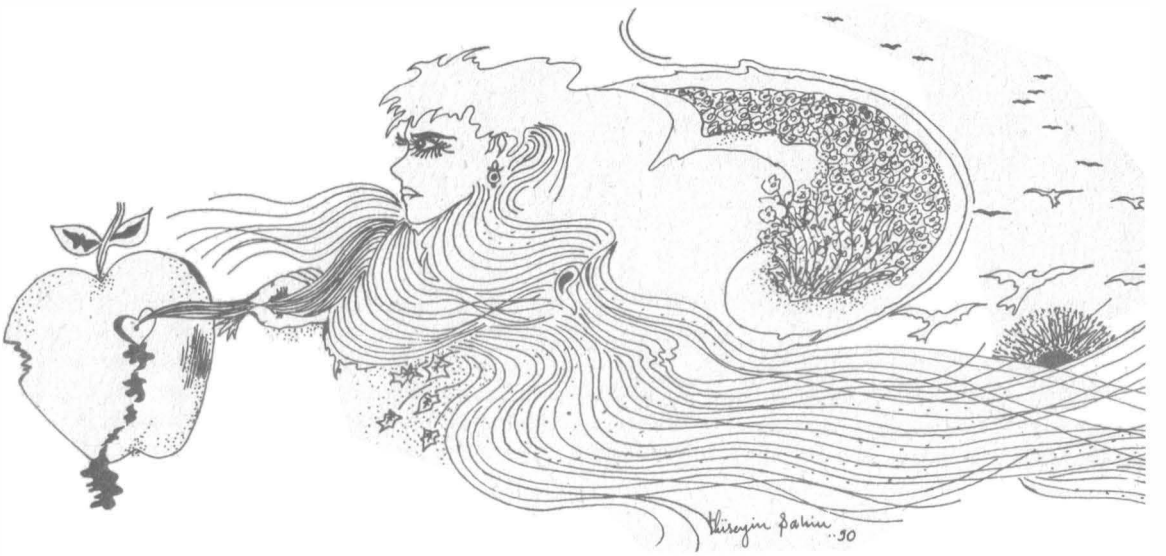

Hüseyin Şahin

SEVİLAY TAŞKIN (21) : Aşkı şöyle tanımlıyorum: O duyguyu duyduğun insanla birlikte soluk almak. Ben onunla bütünleşmiş oluyorum, kendim için soluk alırken onun için de soluk aldığımı duyumsuyorum. Aşık olduğum zaman yaşamı aşmış oluyorum ve gece ansızın âşık olduğum insanın ismiyle uyanmak bana çok büyük bir mutluluk veriyor. Düşünsel açıdan farklı insanlar birbirlerine âşık olabilirler bence. Bütün insanlar öz olarak ortak değerler taşırlar, sevgi gibi. Yaşamda bu öz değerler kimi zaman gömülmüş olabilir, belirgin değildir. Aşık olmak bu öz değerlere yaşama hakkı veriyor, canlandırıyor. Bu yüzden aşk, insan kılan, insanlığa daha yaklaştıran bir duygudur. Aşk denilen gönül birlikteliği insanı yalnızlıktan da kurtarır.

METİN AKBAY (24): Kuralsız, mantıkdışı duyguların delibozuk bir sel gibi aktığı, önündeki engelleri aşan, güzel ve çirkinliğin bir arada yaşandığı, zaman ve mekân tanımayan, uğrunda ölmeye değer bir duygudur aşk. Aşkı ben cinsellik olarak görmüyorum. Aşk, paylaşmaktır, sevmektir. Acıyı, tatlıyı, en çok da aşkta acıyı yaşamaktır. Benim için sevginin ve aşkın anlamı, sevgilime karşı kabaran içimdeki fırtınalardır. Hiçbir karşılık beklemeden sevmek, uğrunda can vermektir. O beni hor görse bile. Yüzlerce defa reddetse bile sevdiğimi bilsin yeter.

ERDAL NOHUT (22): Aşk bence bir şeylerin adını koyabilmektir. Bu bir şeyler dün farklıydı, bugün farklı. Bugün için, gerekli olan içi boşaltılmış insan değerlerinin karşı cinsle doldurulması çabası. İnsan yaşamının çeşitli yönleri birilerince, var olan sistemce biçimlendirilir. Bu biçimlendirme belli bir sınıfın çıkarlarına hizmet eder. Bu değerlerin içi boşaltılır, yozlaştırılır. İşte böylesi bir konjonktürde benim aşk anlayışım da bunların reddi, eleştirisi, ki eleştirinin tutarlı olması alternatif çözümler üretilmesiyle mümkün olacaktır, temelinde onun güzel bir biçimde yeniden inşa edilmesidir. Yeni ve insana yakışan içerik ve biçimde.

MELAHAT ÇANAK (20): Aşkın tanımı herkese göre değişir. Ben aşk nedir diye hiç düşünmemiştim. Bence aşk, bir insanın bir insana duyduğu sevgi. Karşı cinsler arasında olması zorunlu değil. İki insan var. Bunlar müthiş derecede birbirlerine saygı duyuyorlar. Seviyorlar ve birbirlerine güven duyuyorlar. Yaşadıkları, paylaştıkları, öbür insanlardan ayrı bir duygu yoğunluğu var. Bence aşk sürekli bir duygu olamaz. İnsan, yaşamı boyunca birçok aşk yaşar. Bir insanı bir an sevebilirim. Ama bir zaman sonra ilişkiler sıradanlaşınca aşk orada biter. Toplumumuz öyle bir toplum ki insanın kişiliğinin kuvvetli olmasını engelliyor. Bir insan karşısındakine âşık oluyor ama özgürce yaşayamıyor aşkını.

FAHRETTİN FİLİZ (26): Çok net tanımı olmamakla birlikte aşk, bir konu, nesne, insan üzerinde duygusal yoğunlaşmadır. Günlük kullanımda daha çok cinsler arasın-

daki ilişkiyi tanımlamak için kullanılıyor. Ama bu sadece aşkın bir boyutuna denk gelebilir. Aşkın karşılıklı olması konusunda çok netleşmiş görüşlerim yok. Büyük ozan Nazım'ın dediği gibi «Sen elmayı seviyorsun diye elma da seni sevmek zorunda mı?» Cinsler arasında aşk karşılıklı emek harcanarak üretilebilir. Aşk toplumsal gelişmişlikle değişime uğrar. İdeal aşk tanımlaması yapılamaz. Toplumumuzda aşk metaya dönüştürülmüştür. Yarınki toplumda aşkın nasıl olacağı tanımlanamaz.

NAMIK KEMAL GÜNEY (25): Aşk, büyük bir duygu yoğunluğu, gürül gürül akan, çağıldayan bir nehir gibidir benim için. Hatta bu nehir mantık bentlerini yıkar, gerçekleri görme yeteneğini köreltir. Gerçek aşkta cinselliğin ikinci planda geldiğini düşünüyorum. Çağımız toplumunda âşık olmak gittikçe güçleşiyor. Çünkü yaşam öylesine hareketli ki. Teknoloji, iletişim ve bilimin ilerlemesi insan yaşamını küçük birimlere bölüyor. Günümüzde tutku düzeyinde, karasevda düzeyinde aşka hemen hemen rastlanmıyor. Karşı cinsle rahat ve kolay ilişkiler âşık olmanın önünde bir engeldir. Aşkın büyüsünü yokediyor.

CANAN ALAN (19): Bence aşk tutkudur. Erişilmezliktir. Temelinde cinsel ihtiyaçlar yatar.

ADNAN DEMİR (26): Aşk yüksek bir dağın tepesine çıkmak için duyulan tutkuya benzer. Çıkmak için gösterilen çaba, doruktan aşağıya bakmanın güzelliği, kendini yüksekte hissetmenin bilinmezlikle dolu tuhaflığı gösterilen zorlu çabalara nasıl ilham kaynağı olursa; âşık olan insan da âşık olduğu insanı yükseltir ve yüceltir. Bu erişilmezlik duygusudur. Aşkın doruğuna çıkmak için gösterilen çaba kur yapma diye adlandırılır. İnsanı heyecandan heyecana sürükleyen tanışma ve hayal kurmaya iter. Bu genellikle aşk olarak adlandırılır ama aslında, insanın doyurulmamış seks ihtiyacından başka bir şey değildir.

ALİ ÜLKER (26): Orhan Veli'nin dizesinde de belirttiği gibi, aşkı anlatmaya kelimeler bile kifayetsiz kalır. Ama yine de birkaç kelime söylemek istenirse, onu, yani aşkı, sadece yaşa. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun «Sitem» şiirinde haykırarak anlatmaya çalıştığı aşk, bunun yanında Fuzuli'nin derbeder, aziz, yorgun bir tema ile işlemiş olduğu, maddi aşkın zaman içinde manevi aşka dönüşmesi, yücelmesi, göğe yükselmesi gibi biz de bu kısa ve öz yaşanan ömür diliminde üstadlara ukalalık olmasın diye sadece yaşa diyoruz. Yaşa!

DURMUŞ EVCÜMAN (24): Aşk nedir sorusunu binlerce yıldır şairler yanıtlayamamış. Ama yine de aşk için bir şeyler söyleyebilirim. Kendini yenilemedir. Bunun için de aşk muhaliftir. Kişinin birey olmasında kendi koyduğu tavırlar önemlidir. Aşk da insanın kendisi için tavır koymasıdır. Ya da karşı koyabiliyorsa bir kişi âşık olabilir. Toplumun bize öğreterek sağladığı duygulanımlar ve fizyolojinin dayattığı sınırlar çatıştığı oranda kişi bireyleşebilir, ya da sorunların içinde boğulur. Bu diyalektiğin sonucu olarak aşk toplumsaldır da. Birey ve toplumun yaşadığı çelişkiyi aşk da yaşar.

İKİLEM

Defter'e...

Düşünüyorum da
sen bir kutup yıldızısın
kaybolmuş bir paradigmalık
film bense

Çözülemeyen an'lardır
çözülense yüz yıl'lar

Toydur an'lar ve haşin
ağır başlıdır yüz yıl'lar ve mağrur

Düşünüyorum da
sen bir sokağın adresisin
meçhule yazgılı bir mahkûm
senaryosu bense...

Alaattin TOPÇU

CENGİZ ÜNAL (27): Renklerin arasında en güzeli hangisi gibi bir soru "aşk nedir." Aşk birçok konuda insana acı çektiriyor, haz veriyor, mutlu ve mutsuz ediyor. Ne desem bir eksik kalıyor, ne söylemesem bir fazla oluyor. Bu konuda insanların düşünme süreçleri üretken değil. İnsanlara kuantum üzerine veya Türkiye'nin siyasi durumuyla ilgili soru sorabilirsin, cevaplar da alabilirsin. Ama aşk bir insanın kendisinden başka kimseyle hatta sevgilisiyle bile paylaşamayacağı duygulardan oluşur.

SABA IŞIK (23): Herhalde vardır. Müthiştir. Her eve lazım.

MEHMET KINA (23): Aşk karşı cinse duyulan cinsel özlemden doğan bir tutkudur. Yaşanan bir eylemdir. Buna şu sözü de ekleyebiliriz, aşk olmazsa meşk olmaz. Sevgi, benim dışında olan ve yaşama anlam katan dış dünyanın bende bütünleşmesidir.

KIYMET ERZİNCAN (23): Çok fazla temeli olmayan yoğun duygular. İnsanın her şeye karşı duyabileceği bir tutkudur. Aşk karşı cinse yönelik olarak duyuluyorsa bunun nedeni cinselliktir.

YASİN KAYA (22): Aşkın tarifleri pek çoktur. Ama bence aşk tüm dünya insanlarını ilgilendiren bir konudur. İki insanın veya pek çok insanın birbirlerine yönelik duygularının tümüdür. İçten bir duygu hissetmektir. Gerçek aşk, sevgi, saygı ve daha sonra duyguyu beraberinde getiren bir olgudur.

MİZAH DERGİLERİNDEKİ CİNSEL DEVRİM

Veysel ATAYMAN

Jenerik

Freud'un amacı, bireyin mutluluğunun engeli olarak belirlediği nevrozları açıklamaktı. Bilinçaltı (ya da ötesi) motivasyonlar, nesnel fizyolojik buluntulara karşılık gelmeyen bir alanda egemendiler. Nevrotik kişi, bu alanın varlığını kendi fizyolojisine ilişkin bilinçsiz düşüncelerle yansıtabilmekteydi. Freud, nevrotik davranışları nevrotik olmayanlardan ayırt edebilmek için bir tür davranış normları kuramı oluşturdu; sonra bunları pek de sistemli sayılmayacak bir biçimde toplumsal yaşamın kültür, din, sanat gibi öteki alanlarına yaydı.

Ama asıl bir insan modeli gerekliydi, kuramın bütünsel işleyişini mümkün kılabilecek. Freud bireyi üç parçalı ya da üç kerteli bir ilişkiler bütünü olarak düşündü: *Dürtüler / Ben / Üst-ben.*

Dürtüler doğuştan gelen, biyolojik, değişmez olgulardı. Bir dizi parça dürtü vardı, ama asıl iki büyük dürtünün altında toplanabilirdi bunlar. Libido (sevme, üreme, çoğalma dürtüsü) ve yıkma (yok etme, ölüm, ölme) dürtüsü. Dürtülerin en belirgin özelliği, sınırsız doyum için dayatmalarıydı.

Ben (ego) dürtüleri denetleyen kerteydi. Yani akıl ya da mantık. Belki de bireysel ahlak otoritesi. Ben, dürtülerin ilkesi olan haz ilkesiyle dış gerçekliğin ilkesi olan gerçeklik ilkesi arasında aracı kerteydi. Ama ben, bir yandan da dürtüler ile üst-ben arasında aracılık görevi yapmaktaydı. Üst-ben (anne-baba. aile kurumu) ben'den, dürtülerini şu ya da bu gerekçeyle denetlemesini isteyen bir başka gerçeklik ilkesiydi.

Birey bir yandan libido ile ölüm dürtüsü, bir yandan haz ilkesiyle dış gerçeklik ve nihayet gene dürtüler ile üstben arasındaki gerginlikte, bunları benimseyerek ama onlara aynı zamanda direnerek olgunlaşmaktaydı. En önemli etmen de üstben'in en amansız temsilcisi baba ile bu oluşma yolundaki birey arasındaki trajik çekişmeydi. 19 yüzyılın, hani şu Kafka'nın mektubunda uzun uzadıya anlattığı "babası", Freud'a göre insanın kendi kimliğini bulmasının en önemli önkoşuluydu.

"Baba Ölünce"

Sanayi toplumuna geçişle birlikte Freud modelinin bireyi yok oldu. Çünkü onun "adam" olmasında önemli etken "baba" artık o eski baba değildi. Evlat babasız kalınca, büyümesi de durmuştu. Başka deyişle birey, üstben ile karşılaşmadan doğrudan dış gerçeklikle, yani toplumsal - siyasal otoriteyle burun buruna gelmek durumundadır artık: Olgunlaşmadan ve. Cebelleştiği babasını aynı zamanda "ideal" özdeşleşme nesnesi olarak seçen bireyin karşısına - toplumsal yaşamın tüm alanlarını denetleyen egemen güçlerin mekanizması - kendi "kof" ve yapay ideallerini koyarak, bireyin bunlar ile özdeşleşmesini sağlamaktaydı. "Denetlemenin en güvenilir saçayağı, ataerkil aile, şu bildiğimiz çekirdek ailedir. Çünkü, ben, eğer dürtülerini baskı altında tutmayı ilk kez üstben'den gelen uyarılarla akıl etmişse, aile bu tanımla, bilinçaltı dürtülerden kaynaklanan ve egemen siyasal ve sınıfsal ilişkilerin baskısına ve zorlayıcılığına hizmet eden öznel tutum ve davranışlara dayanmaktadır. Ayrıca verili toplumun sürgitini sağlamak için gerekli ruhsal yapıyı da bireylerde durmadan yeniden üretir." (s. 45) Aile ise tabulaştırılmış, kotarılmış, kuralları yazılmış cinsel ilişkileri ve tekeşliliği kutsayan bir kurum olarak bu ilişkilere

hem dayanır hem de bunları yeniden üretir.

Cinsel Devrim

Freud için toplum verilmiş, değişmez, tartışılmaz bir olgudur. Dürtüler de. Mutlu olmak için yapılacak şey, dürtüleri gemlemektir. Şöyle de diyebiliriz: Haz ilkesi ve toplumsal gerçek karşı karşıya geldiğinde Freud tutucudur. Ancak vazgeçme, bastırma, dürtüyü denetleme yoluyla sağlıklı kalmak mümkündür. Çünkü, dış gerçeklik, tartışılmaz bir verilmişliktir. Daha da ileri gider: Kültürün kaynağını dürtülerden keşişçe "sarf-ı nazar etmeye" dayandırır. Gerçi bireyin mutluluğunun gittikçe zorlaştığının ayrımındadır ama hiçbir zaman örneğin Frankfurt Okulu'nun üst-yapı ağırlıklı devrim modellerinde olduğu gibi, libidonun tavizsiz ve baskısız doyurulduğu değiştirilmiş bir toplumsal dizge düşünmez. "'Cinsellik, doyum ve mutluluk için en temel ve güçlü fırsatlardan birini sağlar. İnsan kişiliğinin üretken bir biçimde gelişmesi için gerekli eksiksiz kapasite, kitleleri denetim altında tutacak yerde özgür kılınsa, bu önemli mutluluk fırsatının değerlendirilmesi, hayatın diğer alanlarındaki mutluluk taleplerinin şiddetlenmesine zorunlu olarak yol açacaktır... Bizzat bu talepler toplumsal düzenin yıkılmasına yol açacaktır." (s. 49) Tepeden bir devrimdir Reich ya da Marcuse ve Fromm gibi Frankfurtçuların modelindeki öneri: Egemen güçler her türlü sınıfsal ve politik baskıyı (kurumlara sindirilmiş) cinsel baskı üzerinden gerçekleştirdiklerine göre, cinsel özgürlük (devrim) bütün öteki devrimlerin öncüsüdürl

68 "Devrimi"

68 öğrenci hareketlerinin programını Frankfurt Okulu'nun felsefesinden alan değiştirme istekleri, tüm kurumları hedef alan yenileme girişimlerine, gerek dönemin sosyalist ve komünist partilerinin bilinen nedenlerle soğuk bakması, gerekse toplumun tüm devrimci potansiyelini yitirmiş olması nedeniyle kıta Avrupa'sı üzerinden "rüzgâr gibi" geçtikten sonra, yetmişli yıllarda Avrupa'da bir tuhaf cinsel özgürlük rüzgârları esti. Sanki siyasal devrime ters ve soğuk bakan Frankfurtçu kuram pratikte tortulaşınca, geriye cinsel devrim değil cinsel yozlaşma kalmıştı. Tüm kurumlar (aile başta) yerli yerinde duruyor, "otoriter ideoloji ve tutucu zihinsel yapılar" üreten aileye alternatif hareketler, grup sekslerine dönüşüyor, seks-shoplar, akla gelebilecek bin türlü "buluşla" cinselliğin bu yeni boyutunu çoktan kârlı bir pazar hareketi içinde değerlendiriyorlardı. Dergi kapakları; lezbiyen, travesti vb. ilişkileri sergileyen "özgür" birer iletişim aracı olarak, bu özgürlüğü tiraj artışlarıyla kutluyorlardı. Sonuç: Avrupa'da belli bir "entel ve öğrenci" kesimiyle sınırlı bir deneme yaşanmış, düzen düzenliğini korumuştu.

80 Sonrası

Siyasal dönüştürme umutlarının çöktüğü, sosyalizm adına yıllarca maskaralık üretmiş "blok"un mutad kadrosal devrimlerle kendini "liberal" yoldan yenileme düşlerinin peşine takıldığı, hakkın her türlüsüne yönelik isteklerin askıya alındığı ve suç sayıldığı bir ortamda, dergi kapakları (yetmişli yılların batısıyla kıyaslanmayacak ölçüde de olsa) cinsel konuları toplumun gündemine yerleştiriverdiler. Yitirilmiş kadınlık kimliğinin yeniden elde edilmesi (yanlış bir yoldan ve yanlış bir yöntemle) anlamındaki feminizm hareketi başta olmak üzere, tekeşlilik, evlilik öncesi tanışma gibi değişik ama özde aynı paydaya giren konular, vazgeçilmez birer rant ürününe dönüştüler bu yayın organlarında!

Mizahçılar

Evet, ilginç bir rastlantı, 80'in tortusu bizde bir tür cinsel devrim rüzgârları estirmişti; kurumları en gerici düzlemlere çekip koruyan, bütün yaşama alanlarının solunum hortumlarını kesen bir siyasal darbe, nedense, bu türden özgürlüklere meydan bırakmıştı. Kapaklarını güncel politikanın sorunlarına ayıran ve genelde programsız bir muhalefet çizgisinde dolanan ve kaynağını toplumun televizyona yansıyan dolaylı dünyasıyla ve cinsellikle neredeyse sınırlayan bu

dergiler ve onlara duyulan ilgi, çoktan pazar kavgasıyla doruğa ulaşmış durumdadır. Genellikle on altı - otuz yaş arası kuşağı ve ağırlıklı olarak öğrenci kesimini hedef almış bu yayın araçları, cinsellikte vazgeçilmez bir güvence bulmuşlardır: Her zaman olduğu gibi dergilerin parasal güvencesidir cinsellik. Gelgelelim programsız muhalefet çizgisi, büyük ilgi patlaması karşısında belirgin bir nitelik düşüşüne engel olamamıştır. TV reklamlarında sunulan metaın adının bir harfini değiştirmekle nasıl karşı-reklamcılık yapılamazsa (tersine, meta'yı dolaylı yoldan bir kez daha sunmaktır bu) yazar - çizerlerin öznel bilinçaltlarını toplumsal bilinçaltının yerine koyduklarını sanmalarıyla da toplumun bu alandaki tabularının üzerine gidilmiş olmaz! Ama bir şey olur: "Hesapta naz yapıyor, istemiyor ama, göğüs uçları sustalı gibi dikildi, avucuma batıyor, bırakır mıyım... Derken sol elimi aşağıya indirdim, olmaz böyle şey, bir nem, bir hararet... İki dakikada soydum... Bi vücut çıktı kadından... Kıyamazsın... "türünden konuşmalarla destekli, en ufak bir estetik ve sanatsal değeri bulunmayan çizgilerle, cinsel tabular karşısında eli kolu bağlı topluma, cinsel devrim öğretilir! Elbette ne işe yaradığı apaçık belli, natüralistçe bir betimlemeyle kadının cinsel organına elini uzatan tarzın tasarımında kadın hâlâ kendisine bir şeyler yapılan boşalma nesnesidir, ya da gene bu dergilere sinmiş bir önyargıyla, doymak bilmeyen usandırıcı bir cinsel açlık.

Yansıyan

Yararsız mıdır bu tablo. Özellikle yazar-çizer kadronun bilinçaltını ele veren bir aracı olarak, söz konusu dergilerin sunduğu gereç, toplumdaki cinsel baskının ne gibi deformasyonlara yol açabileceğini göstermek bakımından da ilginçtir. "İlgi" aynı bilinçaltını genç kuşağın önemli bir bölümünün de paylaştığını gösteriyor olabilir. Topluma yeni bir ahlak önermekle uzaktan yakından ilintisi bulunmayan bu yozlaşmanın ürünlerini ortak bir paydada toplayıp en azından tipik örnekleriyle ele almak, bizi çok verimli bulgulara götürecektir (dergilere yaygın bir şiddet öğesi de sinmiştir çünkü!); ancak derginin sınırlı olanakları içinde kapsamlı çözümlemeler gerçekleştirmenin olanaksızlığı sözü çizgiye bırakmamızı zorunlu kılmaktadır. Olsun, gelişigüzel seçilmiş birkaç örnek bile, seksen sonrası gerçekleşen "cinsel devrim"e vurucu örnekler getirmektedir!

Dipnotlar: Günlük Yaşamın Eleştirisi, Bruce Brown, Ayrıntı Yayınları.

SIRA KİMDE

Durup anlatıyor bildiklerini
Eski sütun
Taş duvarları yerli yerinde
Bu uzun eğlencenin

Firarlar başlıyor gecesinde
Gidiyor alabildiğine
Koşa koşa dağlar varılır, aşılır da
Dayanmış makinasına
Basıyorken yasını resimlerin
Anneler doğrulup mezarlarından
Kefenler ütüleyip tertemiz bir sabah
Hep ezgin geçen günler
Dayanılmaz kan gölleri
Şimdi herkes firarda
Dağılmış okullar, çoluk-çocuk
Anlatın şimdi sıra kimde

Neresinden başlar dizeler
Düşünceler acılar
Şiir, felsefe derken uzay
Kalsın anneler ölüsü yerinde
Diğerleri nereye gömülmeli
Ha güneyde ölen çocuk
Ha kanlı İsrail giyotini
Şimdi daha iyi anlıyorum Neruda'yı
Piskopos, Haham artık hiçbir şey değiştiremez seni
Bilinmezliklerin gizini avuçlayıp sürüyor yüzüne
Tüm dostlar vurulurken canevinden
Firarlar, savaşlar sıkıştırmış köşeye
Bebeğim anlıyorsun ya dünyayı
Gül gibi açan alev yığını
Uçan kuş hep birbirinin tekrarı

Ali Ersin GÜNÇE

1963 Eskişehir doğumlu. Şiirleri ilk kez *İnsancıl*'da yayımlanıyor.

NELER NELER

Yıldızlar damlıyordu
bir eylül gecesinden

gecenin ortasına tüneyen
iki kumru yavrusuydu
ellerin ellerimde

gözlerinde ısınan bakışlarımda
bir dolmuş kahyasının
nisan sevinci vardı

aşk
yalnızlığı keşfe çıkmakmış meğer

ACEMİ MELEK

Galata Köprüsü'nün üstünde
balon satan üç çingene

bu sabah güneşe gidip
çocukların önceki gün kaçırdığı
balonları toplamışlar

gelirken
peşlerine
bir de melek takılmış

ah melek
bu dünyanın işlerine yabancı
acemisi bu dünyanın

kanatlarından biri
düşüvermiş denize

BANKACI KADINLAR

Bankacı kadınlar
masalarının üstünde
nasıl bir yer açarlar
evlerini koymak için
masanın köşesine

ah
bütün erkekler
evlerini nasıl dağıtırlar
işlerini koymak için
evin baş köşesine

OLSUN

Uzun boylu türkçe
ha deyince giremiyor
yüreğinin kapısından

olsun
beklerim ben yüreğinin önünde
çalarım yüreğinin kapısını yeniden
büyülü sözcüklerle

yaşamın lekeleri düşmüş
ruhunun üstüne
olsun
öperim ben
seni o lekelerden

artık
söylenecek hiçbir söz
sığmaz
akdeniz ezgilerine
ama
sırf sana söylediğim sözlerin hatırına
yeni bir ezgi doğurur akdeniz

susma
konuş sen yeter

susma
konuş
bak gözlerime

yaşamda ayrıntılar
sözcüklerde büyü var

Önder KIZILKAYA

UTANIYORUM, YÜZÜM KIZARIYOR...

İsmail TANJU

Saat 19.00. Dergiden çıktık. Cengiz Gündoğdu'yla yürüyoruz. Konuşuyoruz. Konu; bir akşam önce dergide tartışılan, "Sınıfsal Gerici Teatral İdeolojik Aşılamalar Üzerine Ön-dipnotlar" başlığı altındaki kuram yazım.

Gündoğdu yazın dilini anlatıyor. Yalınlığını. Değindiği konuları. Yazmak istediklerini... İyi akşamlar! Ayrılıyoruz.

Şair Evlenmesi'nden önceki ilk Türkçe oyunlardan biri olan *Vakayi-i Acibe* (Nasreddin Hoca'nın Mansıbı) adlı oyunu okuyorum. Bu oyunda Nasreddin Hoca'nın bilinen fıkraları birbirine eklenerek ortaya bir oyun çıkarılmış. Oyun, Konya'da geçiyor. Osmanlı toplum yapısında çok büyük ve saygın yeri olan müderrislik açıktır. Müderrisliğe iki aday vardır. Bunlardan biri yoksul ve namuslu Nasreddin Hoca, öbürü ise varlıklı fakat dürüst olmayan Uzun Osman. Kişiler ikiye ayrılmışlar. Hoca'yı oğlu Mehmet, arkadaşı Ahmet Ağa ve Ahmet Ağa'nın eski bir arkadaşı Kethüda tutar. Bahçıvan ise Uzun Osman'ın yardımcısı ve suç ortağıdır. Konya Beyi adil ve haksever olduğu için müderrislik mansıbını Nasreddin Hoca'ya verir.

Arşivime gidiyorum. İki kalın dosyayı alıyorum. Bunlardan biri *Sakıncalı Piyade*. 1977-1978'de AST, Rutkay Aziz'in yönetiminde sahnelemiş. *Sakıncalı Piyade*'de tiyatro seyircisine tiyatro aracılığıyla iletilen, bir dönemin hesaplaşması var. Diğer dosyada ise Süreç Yayıncılık'ın gerçekleştirdiği, Hodri Meydan Sahnesi'nde 1984'te sahneye konulan *Sakıncasız. Sakıncasız*'da Türkiye'deki basın dünyasına ilişkin kimi şeyler söyleniyor. Söylenmek isteniyor. "Sahtekârlar" layık oldukları yere oturtuluyor. Her iki oyunun da yazarı Uğur Mumcu.

80'li yıllar içindeki Devlet Tiyatrosu repertuarlarına bakıyorum. Utanıyorum... Yüzüm kızarıyor... Şair Evlenmesi'nden önce, 1700'lü yıllar içindeki Osmanlı toplum yapısının sorunları dile getiriliyor. Öte yandan, 1970'li ve 1980'li yıllar içinde özel tiyatrolarda Cumhuriyet dönemi toplum düzeni ve kurumları yargılanıyor. 1960'lı yıllara bakıyorum; Cahit Atay'ın *Karaların Memetleri,* Hidayet Sayın'ın *Topuzlu*'su... Tekrar 80'li yıllara bakıyorum. "Genel Müdür'ler geçidi". Biri geliyor. Diğeri gidiyor. Oyunlar okunmadan geri çevriliyor. "Bu ülkede oyun yazarı yetişmiyor" deniyor. Utanıyorum... Yüzüm kızarıyor...

Devlet televizyonunda "kapıcılar" yerle bir ediliyor. Tüp gazcıların "sahtekârlıkları"nın suçlusu aranıyor... İstanbul'daki doğal gaz çalışmalarının kurumlar arasındaki uyumsuzluğu sergileniyor. Ama, Devlet Tiyatrosu hâlâ susuyor... "Savaşa Hayır" adlı oyunu yazamıyor... Sergileyemiyor...

Utanıyorum... Yüzüm kızarıyor...

YETİŞEMİYORUM

1
Gecenin kılcal damarlarından geçip
Yağmurun altında sevişiyoruz
Yıldızlar takıyorum saçlarının kıvrımına.

2
Ne kadar gitsem
Bir yerlerde kalıyor duraklarım
Yüzsüz semtlerde.

3
Gözlerin nişansız çelmesinde aykırıyken dolunaya
Geçiyor iklimi doygun bulutların.

Mustafa Suphi YEŞİLYURT

NEDEN KİTAP OKUMUYORLAR, NE YAPMALIYIZ?

Ali BALKIZ

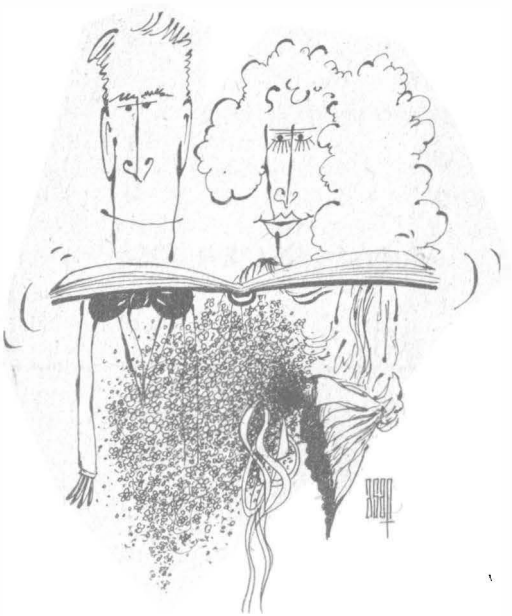

12 Eylül geldiğinde ilkokulda, ortaokulda öğrenciydiler. Şimdi üniversitedeler. Ya da üniversiteyi bitirdiler. Okumayı sürdürmeyenler, sürdüremeyenler; işsizler, iş peşindeler, evlendiler, henüz çocukları oldu. Ya da çocuk bekliyorlar. Hepsi henüz genç insanlar. Çocukluk, ilk gençlik ve gençlik yılları, 12 Eylüllü yıllara denk geldi. Kişiliklerinin oluştuğu, şekillendiği, yönlendiği yıllar, kendi dünyalarının dışındaki dünyayı algıladıkları, tanıdıkları, kavradıkları ve etkilendikleri yıllar 12 Eylüllü yıllara denk geldi. Kısaca 12 Eylüllü yıllar şekillendirdi onları. Cumhuriyet tarihinde, Türkiye tarihinde böylesine şanssız bir kuşak daha yoktur. Bu kuşağın oyun çağında, öğrenme, kavrama, algılama çağında, okuma, anlama, paylaşma çağında, konuşma, dinleme, düşünme çağında, sevme, küsme, barışma çağında; okulda, sokakta, evde. 12 Eylül vardı.

12 Eylül onlara, görmeyi, düşünmeyi, konuşmayı yasakladı. Sormayı, sevmeyi, okumayı yasakladı. Yasaklar içinde büyüdüler. Yasakları çiğneyenlerin halini her gün gazetelerde televizyonlarda gördüler. Ağabeyleri, ablaları, anneleri, amcaları, babaları işkence görürken, idam edilirken, kurşunlanırken, yıllarca cezaevlerinde tutuklu kalırken, onlar bol bol korku öyküleri dinlediler. Bu ortamın içinde yaşayıp, derinden sarsıldılar. Korktular, çekindiler, sindiler... Kendilerine öğretilenler doğrultusunda, dayatılanlar doğrultusunda şekillenmeye, karakterize olmaya başladılar...

12 Eylül yetiştirmesi bir karakterde; düşünme, konuşma yetileri yoktur. Birlikte olma, birlikte başarma, paylaşma, bölüşme yetileri yoktur. Gelişme, geliştirme, değişme, değiştirme isteği yoktur. Verilenle yetinme, haline şükretme, özbenini düşünme, nedenini sormama, kendisinin dışındaki insanları yok sayma özellikleri vardır. Para ve kariyer peşindedirler. Coca Cola ve Blue Jean, Madonna, Rambo, Hamburger, Heavy Metal; kültürlerinin temel taşlarıdır. Ya da allah kelam vesselam...

Hal böyleyken bu gençleri suçlamanın, kınamanın bir anlamı da yok, yararı da...

Sorunu doğru tanımlamak ve ona göre çözüm yolları önermek gerek.

Bu kuşak okumayı öğrenmedi. Anlamadı. Sevmedi.

(12 Eylül ve onun her türlü saldırılarına karşın, okuyan, anlayan, düşünen, konuşan ve davranan gençlerimiz elbette var. Konumuz bunlar değil, çoğunluktaki gençlik kitleleri.)

Zola'yı, Balzac'ı, Tolstoy'u tanımadı.

Orhan Kemal'i, Yaşar Kemal'i, Sait Faik'i tanımadı.

Dallas'la, Flamingo Yolu'yla, Ceyar'la büyüdü.

Türk dilini, Türkçeyi öğrenmedi. Onun güzelliklerinin ve inceliklerinin tadına varmadı.

Kitap okuyarak, okuduğu kitabı anlatarak, okuduğu kitaptaki tiplerden birini çevresindekilerden birine benzeterek büyümedi. Okuduğu kitapların kalınlığı ve sayısı ile kızlara ya da oğlanlara caka satmadı, satamadı. Ne kadar çok okuduğu ile övünmedi. Ne kadar çok okuyor oluşu, onu çevresinde sözü dinlenir, söylediklerine güvenilir biri yapmadı. Bütün bunların zevkine varamadı. Sevgilisine mektup yazarken son okuduğu kitaptan alıntı bile yapmadı.

Değer yargıları değişmişti, değiştirilmişti.

Yeni tip insan, Ceyar'da, Rambo'da sembolize olmuştu.

Gün, gemisini kurtarma günüydü.

12 Eylül ve 12 Eylülcüler «her şeye kadir» değillerdi elbette. Ama kitap düşmanlığını da büyük ölçüde başardılar...

12 Eylül'e doğru yıllarda ise; edebiyatı küçümseme eğilimi vardı. Fraksiyon kitapları ve dergileri varken, ajitasyon ve propaganda broşür ve bildirileri varken, şiir, öykü ve roman zaten okunası değildi.

Bir de çocukların üzerinde aile büyüklerinin olumsuz etkileri oldu. Ailenin gençleri 12 Eylül'den kaçıyorken büyükler de evde kalan suç aletlerini yok etmenin telaşına kapıldılar. Polisten çok, kitaplarımızı, annelerimiz ve babalarımız yaktılar. Her gün silahlarla kitapları televizyonlarda birlikte göre göre öylesine koşullandılar ki yaşlılarımız; bu amansız suç aleti kitaplardan, onları, banyo kazanlarında, kalorifer kazanlarında yakarak, bahçelerde, tarlalarda toprağa gömerek kurtulmaya çalıştılar. Elbette ailenin küçükleri, çocuklar, bu yanan kitapları gördüler... Onlar hiç o tehlikeli şeyleri, ellerine alırlar mı, çantalarına korlar mı, arkadaşlarına, sevgililerine doğum günlerinde hediye ederler mi? Hele hele okur, bir de okuduklarıyla övünürler mi?...

Temel neden 12 Eylül iken 12 Eylül'ün on yıldır sürdürmekte olduğu politikası iken, bir de bu temel etkene; yazılan, öne çıkarılan, propaganda edilen ve okuyucunun eline sıkıştırılan kitapların niteliği (daha doğrusu niteliksizliği) eklenince, okuma niyetliler iyice şaşkına dönmektedirler...

İşte tam da bu noktada burjuvazi öylesine dikkatli ki, öylesine örgütlü ki, öylesine kararlı ki...

Devrimci, demokrat ve gerçekçi, yazarların önünü hemen kesmekteler. Bizi anlatan, bizim insanımızı ve toprağımızı anlatan, bizim gerçeğimizi anlatan yazarları görmezden gelmekteler, yapıtlarını yok saymaktalar... Yiğitliği, direnişi, onuru, kavgayı, dayanışmayı, üretmeyi, bölüşmeyi, düğünü, bayramı anlatan, aşkı, sevdayı anlatan yapıtları yok saymaktalar... İnsanı anlatan, insanı yücelten yapıtları yok saymaktalar.

Şu iki örneğe bakın:

Gazete ve dergilerde haberler, söyleşiler, değerlendirmeler, övgüler...

Falanca, kitap yazmaya karar verdi.

Falanca, yazmaya karar verdiği kitabının konusunu belirledi.

Falanca, konusunu belirlediği kitabını yazmaya başlayacak.

Başladı.

Yazıyor.

Yazıyor.

Yazıyor.

Yazarken elma yedi.

Bitecek.

Basılacak.

Basıldı.

Dağıtılacak.

Dağıtıldı.

Birinci hafta liste başı.

İkinci hafta liste başı.

Yıl boyu liste başı.

Burjuvazi böyle çalışıyor. Böyle örgütlü. Böyle dikkatli, böyle kararlı...

Siz hiç Öner Yağcı'nın Kardelen'inin 6. baskıya, Turnalar'ının 4. baskıya, Gökyüzüne Akan Irmak'ının 5. baskıya ulaşmasının haber olduğunu gördünüz mü? Kültür, sanat, edebiyat dergilerinde, gazetelerin kültür sayfalarında rastladınız mı? «En çok satanlar» listesinde gördünüz mü?...

Niçin ve hangi kitabı okuruz?

Anladığımız, kendimizi bulduğumuz, içinde yaşadığımız, haz duyduğumuz kitapları okuruz. Bize yeni şeyler öğreten, bizi saran, bizi alıp

SENİNLE YENİDEN

Sarhoş olur gibi
yavaş yavaş.
Yokolur öfkelerim, acılarım
görünce seni.
Düşünürken güzelliğini
silinir köşeleri yargılarımın.
İnsan olurum yeniden.
Seninle baharda gibi.

Mustafa ASLIER 1984

kendi atmosferine götüren kitapları okuruz. Bizim olan bir dünyayı, yeni yanlarıyla yeniden yaşamak için, bize yabancı olan bir dünyaya ilk kez girmek için, bu yabancıların (tarihi ve coğrafi anlamda) dünyasını onlarla paylaşmak için okuruz. Çevremizdekilerden geri kalmamak için okuruz. Başkalarıyla yarışmak için okuruz. Eksikliğimizi gidermek için okuruz. Haz duymak için okuruz. Yazarı anlamak için okuruz. Yazara hak vermek için okuruz. «Bedii zevklerimizi tatmin için okuruz. Zamanımız olduğu için okuruz. (İstanbul'da yaşamak zorunda kalan insanlara, her gün 2 ile 4 saatini eviyle işi arasında, yolda geçirmek zorunda kalan insanlara gerçekten çok acıyorum.) Paramız olduğu için okuruz. Gereksinmelerimizin karşılanmasında elbette bir öncelikler sırası vardır. Hava, su, ekmek, barınak, giyecek, halı, saat... gibi. Gereksinen için kitabı bu sıranın neresine koyacağız?... Halı ve saatten önceye. Ayrıca gereksinen için kitap fiyatları (şu çok yakınılan; aslında, okumamanın, o zahmetli işe katlanmamanın göstermelik nedeni olan kitap fiyatları) hiç de önemli değildir. Kaldı ki alınan kitap geri satılarak, ödünç kitap alınarak, kütüphaneye gidilerek de kitap okunabilir. Üstelik bedavaya... (12 Eylülcülerin değer yargılarına ne de uygun bir niteleme.)

Ekimin ortalarında İstanbul'a gittim. Boğaz'da Anadolu Yakası'nın tepelerini dolaştım. Yuşa Tepesi en yükseği... Boğazın bütün koyları ve öteki tepeleri ayaklarımızın altında... Yuşa diye bir peygamber bu tepenin başında yatıyor. Türbenin çevresinde dolaştım. İstanbul'u seyrettim. Orhan Veli'yi anımsadım. Bahçe kapısına yöneldim. Çıkacağım. Ticani kılıklı görevli, çok önemli bir şeyi ihmal ettiğimi anladı. Koşarak yanıma geldi. «Türbenin kapısı şurası.» dedi. Oralı olmadım. Şaşırdı. Bahçe kapısının önünde kitap satıcıları tezgâh kurmuşlardı. Yüzlerce kitap vardı satılık... Evliyalar ve enbiyalar üstüne...

Sonra Anadolukavağı'na gittim. Kaleye çıktım. Boğazın sonu. (Ya da başı) Bundan sonrası Karadeniz... Varna, Sivastopol, Bakü, Samsun... Boğaz yemyeşil, masmavi. Deniz oynak... Deniz canlı... Deniz koşuyor... İstanbul'a doğru... Kale için futbol sahasından daha geniş. Çimenler kaplamış, çayır gibi... Bir kızla bir oğlan uzanmışlar yan yana, çimenlerin üstüne, kitap okuyorlar...

Sur başlarında, çayırda, dolmuşta, otobüste, plajda, güneşte, gölgede; yabancıları, Avrupa'lı turistleri, Türkiye'de hep kitap okurken gördüm. Onlar hep okuyorlar... Çünkü onların 12 Eylül'ü olmadı. Onlar okumanın erdemini çoktan anladılar...

Onlar öyle, biz böyle...

Peki ne yapmalıyız?

Önce biz kendimiz okumalıyız. Okuduğumuz, sevdiğimiz kitapların propagandasını yapmalıyız. Kendi çocuklarımıza, yeğenlerimize, okutmalıyız. Onlara kitaplar armağan etmeliyiz. Okuduğumuz ve okuttuğumuz kitaplar üstüne onlarla sohbet etmeliyiz. Önlerini açmalı, ufuklarını genişletmeliyiz.

Burjuvazi ile amansız bir mücadeleye girişmeliyiz. Her fırsatta, her yerde, her zaman ona karşı çıkmalı, saldırılarını göğüslemeli, karşı saldırıya geçmeliyiz.

Çünkü biz haklıyız. İnsanız. İnsana değer veriyoruz. İnsanı seviyoruz. Halktan yanayız, emekten yanayız, insandan yanayız, gelecekten yanayız.

Belediyeleri, sendikaları, dernekleri, kulüpleri, kooperatifleri (halk örgütlenmelerini) harekete geçirmeliyiz.

Yeni örgütlenmelere girişmeliyiz. Yayınevleri, dağıtımevleri, kitap kulüpleri, kitap pazarlama şirketleri, Yazarlar Sendikası, Dil Derneği, bu konuda birlikte ya da ayrı ayrı yeni, özgün örgütler oluşturmalıdırlar.

İşe bir ucundan başlamak gerekiyor. Önce kendimizden... Ben, çağrılacağım ilk düğüne, elimde kitap paketi ile gideceğim. Takı töreninde, kolye, yüzük, bilezik değil, gelinle damada kitap takacağım.

ACTA EST FABULA

geceyi yürüdüm yağmur damlalarının ayaklarıma dolaşmasına aldırmayarak
oyun bitti kral öldü diyorlar-alkış yok karanlığın lekeleri boynumda
gördüğüm düşleri kanıyorum-denizi sırtlayıp götüren çocuk gelecek mi

geceye dalıyorum yalnızlıkları çoğaltan adımlarla
gözlerimde yangın bulutları saçlarımda duman bir ellerim kaldı o yangından
o yangından savurduğum oltalarda cansız bir deniz çırpınıyor

kapıyı çal açılacaktır! kapı çalındı açılmadı putlar duruyor hâlâ
kim yürümüştü yalnızlıkları kanayan gecede kim/se
yalandı güldüğüm puslu bulvarlarda, sel süren sokaklarda savrulduğum

ellerim ökselendi gözlerim düş saçağı dumansız ateşler yakıyorum
öfkem hüznün bukağında-suçluyum-yeni cinayetler işlenecek
oyun bitti kral öldü karanlıklar büyüyor güpegündüz-evet
beyler, şimdi alkışlayınız.

T. Asi BALKAR

İZLENİMLER

Lütfiye AYDIN

Nicedir yazmak istiyordum.

Geriye dönüp şu son on beş-yirmi güne baktığımda olup bitenleri, yaşananlardan bende kalanları... Yine de beklemeyi yeğledim. Bilincim durulsun istedim. Öfkem geçsin, duygusallıktan arınmış bir yazı çıksın ortaya. Eğer becerebilirsem, okuyanların yüreğinde sıcak kıpırtılar oluşturan, kafalarda yeni sorular oluşturan bir yazı olsun.

Olmadı.

Varsın öfkem de sinsin satırlarıma, dedim. Olup bitenlere bağışıklık kazanmalıyım. «Yaşam tedirginlikler ve alışkanlıklar sunar..... Sanatçının heyecanı yaşamda dipdiri kalmanın, alışkanlıklara yenilmemiş olmanın heyecanıdır.» ([1])

Öyleyse, bütün coşkumla oturmalıyım yazı masama. Bilinen gerçektir, söz uçar... Yakalayabildiğim kadarını yazıya dönüştürmeliyim beynimde savrulup duran şeylerin. Hiçbirinin uçmasına, yitip gitmesine izin vermemeliyim.

***

Ankara'da «Sahne» diye bir yer var. Bir avuç genç insan örnek bir sorumluluk ve dayanışma duygusuyla bir araya gelip güzel, anlamlı şeyler yapmak istemişler. Büyük ölçüde başarılı da olmuşlar. Masaların sandalyelerin dizaynından yapılmasına, hemen her şeyi kendileri kotarmışlar. Bir alt sokakta mekân tutan 'geç kalmış hippi' yaşıtlarına inat, yaşamı değiştirmeyi, dönüştürmeyi amaçlayan etkinlikleri başlatmışlar. Oraya dadanmaya teşne, yer çekimi kurallarına kafa tutan çağdaşlarını (!) büyük bir incelikle uzaklaştırmışlar. Bence iyi de etmişler.

Söz konusu bu kültür merkezinin yöneticileri, oyun sahneleme, dinleti gibi etkinliklerle yetinmemiş, yazınsal izlenceler de düzenlemişler. İki haftalık bu izlencenin ilkini ozanlara, ikincisini öykücülere, romancılara ayırmışlar.

Daha önceki şiir günlerine dokunmak istemiyorum pek. Önem vermediğimden değil, aksine çok önemsediğimden; geçiştirmek istemediğimden...

25 Ekim '90 gününü öykücü arkadaşım Ali Balkız'la ikimize ayırmışlardı. Birer öykü okuyup, sonra da öykü anlayışlarımızı tartışacaktık. Öyküleri okuduk, sıra tartışmaya geldi. İşte o zaman tartışma çivisinden çıktı.

Kimi güdümlü dinleyiciler -ki bizi güdümlü olmakla suçluyorlardı- sanat anlayışlarımızı tartışmak yerine, ürünlerimize şu ya da bu biçimde yansıyan dünya görüşlerimizi gündeme getirdiler. Nerdeyse hiyanet-i edebiyye ile suçlanacağız. Meğer sanatın kendinden başka amacı yokmuş. Öykü, roman, deneme gibi adlandırmalar da gereksizmiş. Sanatçı kaleminin dizginlerini salıvermeli, esin (!) ya da çağrışım rüzgârları onu nereye götürürse oraya değin gitmeliymiş. (Bunun bir güdüm olduğunu söylemeye gerek yok elbet.) Önemli olan 'deneysellik' imiş. (Yine benim bildiğim kadarıyla deneysellik için belli laboratuvar koşulları gerekir. Yani deney, bilimselliğin yöntemlerinden biridir. Açıkçası, deneysellik diye tutturanların ne demek istediklerini hâlâ

anlayabilmiş değilim; bir de bizi 'bilimin alanına el atmakla' suçlamalarını....)

Anlatmaya çalıştığımız şey aslında çok basitti.

İnsan kendisini kuşatan somut koşullardan soyutlanamaz. İstese de başaramaz bunu. «Keşke öyle olabilse» dedim toplantıda. «Keşke saatlerce duraklarda beklemenin sıkıntısını yaşamasam. Otobüslerde itilip kakılmasam. Ev sahibi kirayı arttıracak korkusunu taşımasam. Mutfakta biriken bulaşıklara öfke biriktireceğime, sözgelim -düş bu ya!- Kanarya adalarında yapacağım tatilin sevincini yaşasam, o günleri beklemenin izlenimlerini yazsam»

Muhalif gençlerden biri René Char'dan söz açtı. René Char özel yaşamında anti-emperyalist, anti-faşist bir yazarmış ama, yapıtlarına bunları hiç bulaştırmamış.

Bu mantığı, neresinden nasıl başlayarak düzeltmeli?

En iyisi düş kurmak ya da kurmacaya sığınmak.

Bir öykücü tipi yarattım. Babadan, kocadan ya da bol paralı işinden dolayı bir eli yağda, öteki balda, ama mutsuz. Olur elbet. İnsana yalnızca maddi rahatlıklar sunup "mutlu ol!" demek saygısızlıktır. (Erkek de olabilirdi kahramanım, ben daha iyi anlatacağımı sandığım için kadını seçtim.) Öykü kahramanım güzel bir hanım. Kültürlü. Örnek çocukları var. Saygın bir kişi. Eşi, gözünün içine bakıyor. Gak deyince et, guk deyince su. Peki ne ister bu kadın? Belasını mı?

Büyük bir olasılıkla adı "Belasını Arayan Kadın" olacak öykü için aldığım notları bir yana bırakıp yazıyı sürdüreyim en iyisi.

Sözün özü: Bu kadının mutsuz olma hakkı da vardır, özgürlüğü de... Yazdıklarında mutsuzluğu, boğuntuyu işlemesi onun en doğal hakkı. Şimdi bu kişiyi suçlamak niye? Buna hakkım(ız) var mı? Dilediğini yazsın varsın. Biz de onu ya adam gibi eleştiririz ya da görmezden geliriz olur biter. Ancak eleştiri olmak kaydıyla.

GELSEYDİN

asla unutulmuyor sense buraları soruyorsun
Ne olsun iyilik sağlık
ipekle kar yıkıyoruz şu sıralar tavanda

alınma yanak yanağa anışta
bulursun tırnağında eskitilmiş renkleri
süvari alayları kısraklarının simgelerinde
sözlükleri karıştırdıkça

kusura bakma silinmiş adın
kaç heceden oluşuyordu senin
neresiydi kirpiklerinde yenilmiş bayraklar

süreli kin ödül olmuş ödünlü rehine
dibine akan zehir zinde gül olurdu gelseydin
elden ele anlatıldıkça tek yönlü utanırdı
pembe bakışlı afyongözlü düşler gelseydin

Halil İbrahim ÖZCAN

***

8 Kasım '90 günü ABC Kitabevi'ndeyiz. Ahmet Say, bence önemli bir iş yapıyor; haftanın belirli günlerinde öykü, şiir izlenceleri hazırlıyor yöneticisi olduğu ABC'de.

Günün konuk sanatçısı Metin Demirtaş. Antalya'dan gelmiş Demirtaş. 1960'lardan 1990'lara uzanan otuz yıllık bir şiir tarihinden kesitler sunuyor, şiirinin dönemeç noktalarını çizen örnekler veriyor. Araya küçük, sevimli, anlamlı anılar, anekdotlar serpiştiriyor. Che, diyor, Nâzım diyor; Enver Gökçe, Arif Damar, Can Yücel... Sonra Rimbaud, Mallarme, Valery falan... Demirtaş'ın anlattıkları bana çok yakın. Nicedir düşünmeye zaman bulamadığım yaşantılarıma ayna tutuyor bu şiirler, hoşuma gidiyor. Sevdiğim bir şiire iyice yakınlaşıyorum. Zaten toplantının amacı bu değil mi!

Derken yine muhalif (I) bir ses...

Önce saygılı, giderek saldırgan bir biçim. Ozan yargılanıyor. Eleştiri, değerlendirme değil, düpedüz yargılama... Meğer söz konusu ozanın şiirinde imge yokmuş. O an, "Kavakların gümüş şarkısı" ya da benzeri bir dizesi geçiyor aklımdan. Bence imge, acep başkalarına göre ne?

Demirtaş, engin hoşgörüsüyle dinliyor genç muhalifi. Savunmaya geçmiyor. Çünkü eleştiri diye sunulan, entellik jelatini ile ambalaj edilmiş sövgü. Nitekim çok geçmeden baklayı çıkarıyor ağzından. "Toplumcu gerçekçilik" sözü geçer geçmez, kaplan gibi atılıyor bu kavramın üzerine. Mal bulmuş mağribi gibi. "Hah, işte şimdi yakalandınız" der gibi. Poetikaya ilişkin bütün düşüncelerini sergiledikten sonra, "Toplumcu yalancılar" diyerek sözünü bağlıyor.

***

Toplumcu yalancılar...

Günlerdir bunları düşünüyorum. Ne var ki ben kaçmak istedikçe karşıma çıkıyorlar. İşte Cumhuriyet Kitap Eki. (2) Walter Benjamin adında bir toplumcu yalancıyı Michael Gibbson şöyle anlatıyor: "Varlıklı bir Yahudi

ailesinin çocuğu olan Benjamin önceleri yahudi mistisizmine ilgi duyarken 1930'larda Marksizme yaklaştı." Bu netameli seçimin bedelini de şöyle dile getiriyor Gibbson: "50 yıl önce Gestapo'dan kaçarken canına kıymış... Pireneler'e gömülmüş. Bir direniş simgesi olmuş şimdilerde."

İntihara hiç sıcak bakmadım. (Zaten ölümün yüzü yeterince soğuktur.) Ancak Benjamin'in intiharında çok saygın bir yan var. Yine Gibbson'dan alıntılayalım: "Benjamin'in canına kıyması karşısında paniğe kapılan İspanyol gümrük memurları, yazarın arkadaşlarının yola devam etmesine izin verdiler."

Böylesi bir intihara soğuk bakamıyorum işte.

Yoksa Benjamin de toplumcu yalancılardan biri mi? Hiçbir toplumsal kaygı taşımadan, salt orijinalite olsun diye mi ölümü seçti?

Aklıma öteki yalancılar (!) geliyor. Türlü işkenceden nasibini almış sanatçılarımız... Bütün bir yaşamı "ekmek atlı ben yayan" diye tüketmiş, yeterince acılı sanatçılarımız... Orhan Kemal, bir kitabının adını "Önce Ekmek" diye belirliyorsa, bu iki sözcüğün arka planı araştırılmalı. Yazarı midesinden bağlayan sisteme, onun üretimini engelleyen koşullara hiçbir şey için değilse bile, *sanat* adına kinlenmeli insan: Doğallıkla sanatçıya insanüstü, yaşadığı dünyadan soyutlayan bir açıdan bakmayan insan...

Bu kadar aymazlığın utanç verici bir olgu olduğunu anlamak için günlük gazetelerin başlıklarına bakmak bile yeterli. Ülkemiz bir savaşın eşiğinde. On altı yaşında bir çocuk; "Savaşa Hayır!" dediği için başına gelmeyen kalmamış. Necmetin Çoban adlı muhasebeci bir yurttaşımızın serüveni, *Dava*'yı yeniden yazacak yeni bir *Kafka* bekliyor.

Sanatçı, böylesine absürd (!) bir ortamda yangının yüzüne düşen alazını görmezden gelecek; iç dünyasının labirentlerinde başı sonu belirsiz yolculuklara çıkacak. Somut gerçeklik fazlasıyla dayatınca da gerçeğin sevimsiz yüzünü alkol denizlerinde unutmaya çalışacak.

HEY KARA GİYSİLİ YARGIÇLAR

Tüm kilitler kırılır bir gün
Ardına dek açılır kapılar
Sesi değişir yüreğin
Kül kokan yığını kalır
Geriye çekilen acıların

Hey zındanlar görüş günleri
Utanır mı gözlerini bağlayan
Güneşli yamaçlar gibi alnın
Ama adı geçse Mamak'ın
Nasıl bir köz altında o yığının

Sarıdır Elbe karadır Ren
Yol alır yüreğiyle Kafka
Eylül rengi gizemli bir Şato'ya
Kuşkulu ve karanlıktır
Tüm duruşmalar
İnsan olduğumuzu nasıl unutursunuz
Heyyy kara giysili yargıçlar

BAŞARAN

İyi sanatçılığın ölçütleri bunlar mı?

***

Hepimiz biliyoruz ki önemli olan konu değil sanat eserinde. Aslolan, konuyu -her neyse o- *iyi işlemek*. Bu da ancak sağlam kurgu, özenli dil, özgün biçimle olası.

Hep batı icazetli bir sanat... Eğer bir yapıt(ımız) batılının gözüne ilişmişse, hele ondan bir de küçük, "aferin" almışsa, değmeyin keyfimize. Bu ne onmaz aşağılık duygusudur. Gerçek öncü (avangard) sanatın toplumcu sanat olduğunu -ya da olması gerektiğini- bir türlü kavrayamadık gitti.

Bizim okuma gününde dile getirdiğim gerçeği bir kez de burada yineleyeceğim: Eğer Yaşar Kemal usta için batılı "büyük" demeseydi, sözümona modernist sanat yandaşları, sanıyorum ilkin o'nu alırlardı kara listeye. Gerekçeleri de kendilerince çok haklı olurdu sanırım: Yöresel...

Aklımızın başımıza gelmesi için acaba kaçıncı kez 12'den vurulmamız gerekiyor dersiniz modernist kardeşler?

1- Afşar Timuçin: İnsancıl Dergisi, Sayı 1. Sf:3

2- CKE, 9 Kasım 1990, Sayı, 38

AŞK BÜLTENİ -4-

İzzet KILIÇLI

26 Eylül 1988

Bekliyorum öyle. Günler geçip gidiyor öyle. Beklemem gereksiz bir eylem demek ki. Devinim olmadan rastlantılar olmuyor. Rastlantı durduğum yerde bulmuyor beni çünkü. Önemli rastlantılarım hiç olmadı zaten. Rastlantıya umutlanmadan hep kendim yarattım. Kötülükleri de... Boyumdan büyük işlere kalkıştım. Sonra «dur» dedi yaşamdaki gerçekler, birileri, insanlar, tanrılar değil.

27 Eylül ...

Salı... Saat sabahın 9.55'i. Gece erken uyudum. 7.00'de de kalktım. Seni bir ara düşündüm. Bir ara ama uzun uzun düşündüm. Ansızın çıkıp gelsen yanıma dedim. Bildiğim bütün kızları düşündüm sonra. D'yi de. Şimdi çok uzaklarda. Yeni birinin oluşması oldukça güç. Belki bir gün. Ama bir şeyler engelliyor, ayrımındayım. Ne?

Neden susuyor insanlar?

28 Eylül ...

Terazi Burcu: Sonbahar. Venüs'ün yardımlarıyla uzun süredir iş, para ve aşk hayatında tatlılık yaşanıyor. Ama kasımın ilk üç haftası çok mutlu bir devre. Bu arada bir dostluktan bir aşk doğabilir önümüzdeki ay. Bu yıl sıkça karşınıza çıkacak düşmanlıklara dikkat!

29 Eylül ...

Oğlum onlar fırsatı kaçırmadılar. Sen kaçırdın. Nostaljiyi bırak artık. Yeniden de bir şey olmaz. Yeni bir şeyler olmayacağı gibi. Yeni bir şeylere açım ama hazır değilim.

Kimseyi aramayacağım. Gelip kendileri bulsunlar. Sen yoksun. Sen de. Olsaydın olurdun yanımda.

Gece geldi kapıya dayandı.

Olmadın.

Olmayacağın belliydi. Sakırtlak gibi sensizlik.

Bir Ölüm Bağışlamak. Güzel bir ad değil kitap için. Bir Yaşam Bağışlamak olmalıydı.

Sevda günlerini özledim. Sevda güllerini değil.

Yaşamı savunmak nasıl bir şey?

Hiç savunmadım yine de tıktılar içeri.

Seni öperken hiç sigara içmedim. Yoksa ikisi birlikte olmaz mı?

Gece geçip gidiyor. Sigara tükeniyor. Defter ve kalem tükeniyor. Pardon. Defter ve mürekkep tükenmiyor. Sana yazıyorum. Seka çalışmıyor yine de kâğıt tükenmiyor. Karaborsa olduğu halde. Yolcu yolunda gerek. Sevda yolcusu...

Seni nasıl bulabilirim yeniden? Nasıl sevebilirim? Cennet nasıl bir yer? Sen orda mı olursun? Ben de olur muyum? Ölümle görebilir miyim seni? Tanrı kimdir? Nasıl bir şeydir? Ondan hesap sorulmaz mı? Yeryüzünün tanrılarından da mı? Yeryüzünün tanrıları asılırlar bile.

Yeniden dönüp yazabilirim sana.

30 Eylül ...

Gece... 24.52

0.52 denir ve tarih de 1 Ekim diye atılırsa daha doğru olur. Nedense hiç âdet etmedim. Benim için gün, güneşin doğmasıyla başlıyor. Takvim de.

Olmayı istemiyorum seninle. Hiç olmadım ki. Nasıl bir şey seninle olmak? Elim, ayağım dolaşır, olmamak daha iyi. O düşleri ne kolay yıktın? Güzel bir dünya kurmuştuk oysa.

2 Ekim ...

O uzun acıyı sonlandıramadık. Bir şeylerle kapatmaya çalışsak da.

Artık yaşlandım. Anlıyorum bunu.

Birikmiş her şey ölümü bekliyor. Önce ben öldürmeliyim. Susturmalıyım. Gizemlerini öğrenmeliyim.

6 Ekim ...

Geceler sanki çağrılım. Ya da yaşamak için geceler gerekli. Sessizlik. O sessizliğin, belki de bütün sessizliklerin içinde sen varsın. Artık aşka tövbe. Nedenmiş diye sormayacağım. İçimdeki ılıklık soğutacak, zaman zaten işliyor. Seni yeniden bağrıma basacağım günlere gereksinme duyuyorum sanki. İçimdeki aşk öyküsü yorgunluğumun eseri. Yeni bir öykü yazmaya hiç niyetim yok, o varken ve bitmeyen o uzun o ciltler dolusu öyküm. Seni anlatıyorum. Bana kızmaya hakkın yok. Bulut olup rüzgâra karışmadın mı? Bana kendini aç. Bana açılmayacak mısın? Belki yeniden yinelemeli bana kendini dünya. Yeniden duyumsamalıyım yaşadığımı. İçimde kıvrıla kıvrıla gezinen yılanı ancak öyle öldürebilirim.

Susmak da yaşamamaktır. Atlananlar yanlış bir zamana kayıyorlar. Hep kurumuş nehirler. Göllere, denizlere artık su akmıyor. Yağmur da yağmıyor. Kötü bir andayım. Akıp gitmeliyim. Akmalıyım o küçük denize. O çılgına.

8 Ekim ...

Mutlu bir sabahı yaşamak, sensiz... Sensizlik hep seninle olmak demektir. Hep seninle oldum. Yeryüzü senin için oluştu bende. Bütün ilişkiler yabancı. Issızlık. Öyküler ölü bir zamanı yaşatır.

12 Ekim ...

O birini daha sevdi. O da serseri oysa. Ötekiyle serserilik yapamazmış. Hayal ettiği ne? Yoksa düşleri mi anlattığı? Ona hiç öyle bakmadım. Yalnızca bir dost. Yitirmek istemiyorum dostluğunu. Yarın geliyor. Nelerden söz etmeli? Ne çok hıyarlıklar, sahtelikler, hınzırlıklar var dünyada.

Bu gece de uyku tutmadı. Hırdavatçıya döndüm artık.

Değişik şeyler yazdım bak. Senden söz edilmedi hiç. Edilmesin bırak. Kendimleyim. Düşünüyorum yok yere. Canım içki çekiyor. Ama başım kendi kendine de dönüyor.

Ona tutulurum diye korkmuyorum. Çünkü tutulmam. Çünkü her saat başka saatlere bağlıdır. Geçmiş ve gelecek böyle oluşuyor. Bu basit bilineni açıklamak neden icabetti? İcabetmek! O da garip bir sözcük. Tarihin derinliklerinde yitmek üzere o da, benim gibi. Ben yitince o da yiter. Yazgısı biraz da bizim kuşaklara bağlı. Yekten kaldırıp söyleyeyim mi, «sana tutuldum» diye?

13 Ekim ...

Birliktelik, istenen sonucu getirecek mi? Ya da bu, dostluk düzeyinde mi kalmalı? Kalmalı. Ya da kalmamalı.

Çay içmek istiyorum. Saatin epeyce ilerlemiş olmasına karşın o çayı demledim.

18 Ekim ...

Bir erkek tarafından beğenilmek ister mi? İster misin? Neden ayrılmıyor yanımdan? Bir nedeni olmalı.

Nasıl anlatsam kendimi sana? Yolu aç. Yolun açılması için ne olmalı? Ne anlatayım? Ne yazayım? Nasıl yazayım? Ne çok gürültü var. Ne susayım? Bütün ölümler kötüdür. Bu da mı bir ölüm? Aşk şiirleri mi kapımda? Acele etmeliyim. Acele olmalı her şey. Ya da neden acele? Ya da suskunluk. Anlamsız ve soyut. Yaşamım anlamsız ve soyut. Sana ne anlatabilirim? Nasıl? Yarın mutlaka olmalıyım. Nerede olmalıyım yarın mutlaka? Aç dolaşıyor. Yemiyor. Gidiyor bir yerlerde yiyor sonra. Gidip yemesin. Dursun. Düşüncelerimi dağıtmasın. Okumak istiyorum. Yazmak istiyorum. Bir şeyleri anlatmak istiyorum. Susmamak istiyorum. Anlatmak istiyorum. Yitirmemek istiyorum.

22 Ekim ...

Bir şeye dikkat etmelisin. Rastlantı değil bütün bunlar. Olamaz. Belirlenmiş bir rastlantı diyebilir miyiz? Henüz çok erken. Bana uçsuz bucaksız gibi görünen, sevimsiz fenomenler içeren yaşamın sonuçsuz ya da hiç bitmeyecek küçük küçük oyunları.

Sıkılıyorum. Bugün pazar. Belki nedeni o. Yitirdiğini sandığı aslında unuttukları kitabımın arasında. Sevinecek, biliyorum. Bu küçük rastlantının yaratacağı olumlu sonuç biraz da elimde. Gitmeli. Nereye? Soluksuz kalınacak kentlere.

Arayıp bulacağım ve yavaş yavaş ve sonra uçsuz bucaksız ve sonra ben. Kendimi tanıyacağım yeniden. O da tanıyacak mı? Tanımak istiyor mu? Bu tarz bir anlatım yeterli değil. Hep düş. Gerçek yaşamı özlüyorum. Ancak o zaman yeniden yaratacağım. Tek başına, müzik hüzün ve bunaltı yaratıyor. Aşk düşüncesinden gitgide uzaklaşıyorum. Yaklaşmak korkutuyor beni. Hazırlayamadım. Oysa... İlk günler oldukça sevimliydi yaşam. Bulanıklıklar çoğaldı. Bense doyumsuz bir geceyi özlüyorum yeni baştan. Sana sevgimi anlatmaktan başka... Bu bir şarkının sözü... Ne çıkar... Tutmak, tutulmak... Artık yazmıyorum. Artık özlem de duymuyorum. Ne yapacak? Alınca ne yapacak? Şaşıracak mı yine? Öbüründe şaşırmış mıyd? Gelecek öykümde de onu anlatmalıyım. Sonra onu yayınlatmalıyım. Sonra onu, ona göndermeliyim. Alınca şaşırsın diye.

KIYIDA KÖŞEDE KALMIŞ EVLERE, İNSANLARA VE EŞYAYA DAİR*

Sibel ÖZBUDUN

Bu kentin yaşı, anısı belleklerden yitmiş bir tarihe dayanır. Bu kent, muhasara görmüş, savaş görmüş, fetih görmüş, yıkım görmüş, salgın hastalık görmüş... ve ayakta kalmasını becermiştir. Çokulusluluğu, çokdinliliği, çokkültürlülüğü, ahşap konakları cumbaratları, hamamları, mescidleri, kiliseleri, sokak satıcıları, memurları, paşazadeleri, levantenleriyle sessiz ve alçakgönüllü kalabilmiştir ayakta. Onun çekiciliği kendini bir şamar gibi gezginin suratına çarpan görkeminde değil, insanın içine usul usul işleyen, kişiyi hissettirmeden sarmalayan gizemli sadeliğindedir.

Öylesine sessiz ve umur görmüş bir sadeliktir ki bu, günü geldiğinde kuşatmalara, depremlere, yangınlara, yenilgilere direnebilmiş kent, dervişçe, adeta sevinçli bir tevekkülle kendini teslim edecektir yıkıcılarının eline. Hiç itirazsız.

Konaklar yıkılır, odaları yağmalanır, korular betonlanır, çeşmeler sökülür, bostanlar imara açılır.

İstanbullu kentinin ölümünü hüzünlü ve yalnız bir şölene çevirmesini bilecektir. Konaklar, bağlar, bahçeler haraç mezat satılır, sandıklar açılır, resimler, hattlar, nişanlar duvarlardan iner, kütüphaneler eskicilere dağıtılır.

Evler yıkıcıya, eşyalar bitpazarına, ya insanlar?

Onlar da birer solgun fotoğraf halinde şiirlere sığınırlar. Orada kendileriyle hesaplaşır, orada yaşam yerine ne büyük yanılgılar büyüttüklerini anlar, orada yalnızlıklarını yaşar, orada verem olur, orada çıldırır, orada ölürler.

Orada Anadolu'ya geçen bir Osmanlı paşasının kızı, Melekzâde Şair Pakize Hanımefendi,

"... aç kalmamak için seksen yaşında
evin alt katındaki iki odayı
kiraya verdi adanalı bir polise
polis ilkin güleryüz gösterdi
bulgurlu yiyecekler gönderdi ona
ve sonra biz sana bakarız diye kandırdı pakize hanımı
evi kendine sattırdı
artık polisin evine sığınmış bir sokak kedisiydi
...
ve beklenen son çabuk geldi
anladı pakize hanım
hayatın ona bir oyun oynadığını
ve oyunu düzeltmek için zamanın kalmadığını
önce şiirlerini yaktı
sonra delirdi..."

Orada kocası Yemen'den dönmemiş deli Şahende Hanım,

"kızı piano çalmayı öğrendiği sıralarda
büyük gürültüler geliyordu durmadan
şahende hanımın kulağına
bu bir acılar bombardımanıydı

tuşlara bastıkça kızı
bazukalar patlardı başucunda
sonraları sesler de azaldı
ve duymadı hibir şey
başka bir gezegenin sessizliği değdi kulaklarına
görümcesinin ölümünü duymadı
hizmetçilerin gidişini
kızının kimselere söylemediği
gizli bir aşkla eridiğini yıllarca
ve aşık olduğu erkeğin bunu hiç bilmediğini
şâhende hanım nasıl işitebilirdi
o kapatmıştı kapılarını dünyaya
belki mutluydu kendi zindanında
bulmuştu sonsuzluğu
bütün acılı kadınlar bulmuştu sonsuzluğu da
çok zordu bunu anlatmak istanbul'da."

Orada Meryem abla,
"... evet dedi bir çırpıda
vapura binmeye evet
başörtüyü çıkarmaya evet
yüksek sesle gülmeye evet
izinsiz pazara gitmeye evet
dulluğa evet yoksulluğa evet
egeli bir erkektir ne de olsa hamdi bey
dayağa evet
ölmeye evet
bu özgürlüğün gözükara çağrısıydı biraz da
altmış yaşından sonra ulaşmıştı meryem ablanın kulağına
kadın olduğunu anlamaya
zamanı kalmamıştı nasıl olsa
bir kölelikten başka bir köleliğe
insanlığını kurtarmak adına
bir bulut gibi kaydı
her an yağmur olmaya hazır bir kara bulut gibi
aktı gitti izmir'e meryem abla..."

Orada *Tamburî Cemil Bey*, orada *Kedili Saime Hanım*, orada *Kötü Kadın Nebahat*, orada *Deli Yani*, orada *Kifayet*, orada *Evde Kalmış Neriman*...

Orada yalnızlık ve hüzünlerinden başka hiçbir servetleri kalmamış yenik ve yılgın İstanbullular, bir eski fotoğraf albümündeymişcesine boy verecekler sayfalarca.

Melisa Gürpınar'ın incelikli ve sevecen kalemi üzerlerine değdiğinde şöyle bir canlanacak,

Ardından belki sonsuza dek unutulup gidecekler Mc Donaldların, ocakbaşıların, beş yıldızlı otellerin, gökdelenlerin, gecekondu-apartmanların, Galleriların, Mahmutpaşaların, barların, pavyonların, susuzluğun, İSKİ çukurlarının, kanalizasyon patlaklarının, Boğaz köprülerinin ve soluk benizli kapıcı çocuklarının kalabalığında...

* Melisa Gürpınar, *İstanbul'un Gözleri Mahmur*, Can Yayınları, 1990.

GÜZ İZLENİMLERİ

çocuk:

kimsesizdi, eğildim öptüm
kan kurumuş gözleri
suskun hüzünlerde çınlayan yıldız
ince bileklerinde
tutsaklığın izi

karanlık camlardı
vurulmuş gecenin koynunda
ateşlerle kıvranan
onbeşinde sevdalı
onbeşinde çocuk
ölü bedenini
kucaklayıp yürüdüm

dağ:

kızıl yapraklar mı
gölgesi yüzümüze vuran
gün, yabansı görünümlerle
düşerken sancılı göğsüne dağın

çiçek:

kuraklığım yağmura inat
bir dal çiçeğe vurgunluğum
gözbebeğinde açan

rüzgâr:

unutulmuşluğun atını sürer
çıplak evlerin iniltisiyle
kapı önlerinde başıboş rüzgâr
süzülür güz göğünün ışıltısına

Çiğdem SEZER

AYDINLANMA FELSEFESİ VE TÜRKİYE

Arslan KAYNARDAĞ

(*) Türkiye Felsefe Kurumu'nun 18 Ekim 1990 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde düzenlediği *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Akımları Semineri*'nde okunan bildiridir.

BATIDA AYDINLANMACI DÜŞÜNCENİN ORTAYA ÇIKIŞI

Geçen gün gazetede okudum, Meksikalı ünlü ozan Octavio Paz şu soruyu soruyor: «İspanya'nın neden büyük bir filozofu olmadı?» ve şöyle cevaplandırıyor:

«Çağdaş felsefenin gerektirdiği düşünce özgürlüğü, dün de bugün de İspanya'da yoktur. İspanya'nın gerçek bir XVIII. yüzyılı olmadı» (1)

Bu soru Türkiye için de sorulabilir, cevap aynı olacaktır:

Türkiye'nin de gerçek bir XVIII. yüzyılı olmadı.

Peki, gerçek XVIII. yüzyıl nedir? Tarihte nasıl bir dönemdir bu yüzyıl?

Batı düşünce tarihinde XVIII. yüzyıla aydınlanma çağı deniyor. Çünkü bu yüzyılda iyi ve doğru olana ulaşmak için tek kılavuz akıl olarak kabul edilmişti. Başta gelenekler, din ve yasalar olmak üzere her konu aklın kılavuzluğunda tartılışıp eleştiriliyor, sorgulanıyordu. Ortaçağ karanlığının bütün izleri silinmek isteniyor, metafiziğe, bağnazlığa, dogmalara cephe alınıyordu. Doğabilim incelemeleri hızlanmıştı. Tarih, hukuk ve toplum incelemelerinde büyük gelişmeler görülüyordu. Bireyin haklarına saygılı, hoşgörüye, özgürlüğe, eşitliğe yer veren toplum modelleri anlatılıyordu kitaplarda.

Düşünce tarihinde bu dönem, Rönesans'tan sonra gelen en önemli aşama sayılmaktadır. Aydınlanma bir birikimdir. Bu birikim XVIII. yüzyılda derlenip toparlanmış, Avrupa'nın düşünce ortamında bir atılım meydana getirmiştir.

XVII. yüzyılda Descartes felsefesinin egemen olduğu söylenebilir. XVIII. yüzyılda ise bu egemenlik, gözlem ve deneyime önem veren John Locke, İsaac Newton ve David Hume gibi düşünürlere geçti.

İngiliz felsefesinin ve İngiltere'nin büyük etkisine karşın, aydınlanmanın merkezi ve sözcüsü Fransa oldu. Fransız dili, bütün Avrupa'ya yayıldı. Avrupa, başta Voltaire olmak üzere yeni Fransız aydınlarına hayrandı.

Onun için bu yüzyıla, felsefe yüzyılı denildiği gibi, «Voltaire yüzyılı» diyenler de olmuştur.

XVIII. yüzyılın önemli bir özelliği de Avrupa'da kentsoylu sınıfının gelişme göstermesidir. Kentsoylular, kralcı ve aristokrat yönetimlerden birtakım haklar istediler, en önemlisi özgürlük isteğinde bulundular. Bu istekler düşünürlerin, filozofların kitaplarında felsefi biçimde dile getirildi.

Özgürlük olmadan felsefe olmuyor. Gerçek filozoflarda aydınlanmacı ilkeler ve öğeler bulunmaktadır. Bu, eski Yunan'dan beri böyledir. Konumuz XVIII. yüzyıl olduğuna göre, bu yüzyıla damgasını vurmuş aydınlanmacı filozof ve düşünürler arasında şu adları sayabiliriz:

John Locke, Newton, David Hume, Hobbes, Voltaire, J. J. Rousseau, Fontenelle, Fénélon, D'Alembert, Diderot, Condorcet, Volney, C. Volff, Lessing, Herder...

Kant da ilgi duydu aydınlanma felsefesine, ondan etkilendi. Bu konuda kısa ama çok önemli bir yazısı vardır:

Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt başlığını taşıyan bu yazıda «aydınlanmayı insanlığın erginliğe kavuşması» olarak tanımlıyor ve özetle şöyle diyordu:

İnsan doğası gereği, aklına göre yaşayacak durumdadır. Ama bir yandan korkaklığından, bir yandan da tembelliğinden ve aklını kullanmamanın rahatlığından ötürü, kendini birtakım güçlerin, yetkelerin eline bırakmış, onlara teslim olmuştur. Ne var ki bu, başkasının değil kendisinin suçudur.

İnsanlar tarihte uzun süre, akıllarını başkalarının kılavuzluğuna başvurmadan kullanamadılar, kullanmaktan korktular, kendilerini karanlığa hapsettiler.

Kant'a göre aydınlanmanın parolası şu olmalıdır:

«Korkma, aklını kullanmak cesaretini göster!»

Doğu ve İslam ülkeleri Ortaçağ'dan kurtulmakta, akla önem vermekte batıya göre daha da gecikti.

Dünya tarihindeki aydınlanma Türkiye'deki etkisini ancak XIX. yüzyılda gösterebilmiştir.

BİZDEKİ GECİKMENİN NEDENLERİ

Bu gecikmenin nedenlerine kısaca bakalım:

Osmanlılarda dinsel devlet düzeni vardı, eğitim skolastik idi. Yani, medrese kafasına uygun, dinsel geleneklerle inançların dışına çıkmayan bir eğitimdi egemen olan. Bireyler padişahın kulları sayılıyordu. Batı ile iletişim az olduğu gibi devlet içindeki iletişim ve ulaşım da ilkel durumdaydı.

Matbaa 300 yıllık bir gecikme ile girebilmiş ve etkisi, Avrupa ülkelerindeki etkiden daha az olmuştu (2).

Ülke, sanayi devriminden uzak kalmıştı, ilkel tarım ve lonca gelenekleri hemen hiç değişmeden sürüp gidiyordu.

Osmanlılardaki aydınlanma hareketinin 1839'da Tanzimat Fermanı ile başladığını kabul etmek gerekiyor. Daha önce görülebilen aydınlanma belirtileri, batı ile ilişkiler, dar çevreler içinde kalmıştı. Hukuksal anlamda belirleyicilikleri yoktu. Düşünsel içerikleri zayıftı.

Yine de, III. Selim ve II. Mahmut zamanındaki yenilik hareketlerinin Tanzimat aydınlanmasına öncülük ettiğini söylemek yanlış olmaz. O hareketler az da olsa bir birikim sağlamıştı.

XIX. yüzyılın başlarındaki toplumsal ve ekonomik sorunların devleti sarsmaya başlaması, yeni bir düzenin gerekliliğini yetkililere kabul ettirdi. Öte yandan Avrupa ile iletişim, çağdaş düşüncelere açılış, o zamana kadar görülmeyen ölçüde arttı. Bütün bunlar Tanzimat'ın ilanını zorunlu kıldı.

TANZİMAT'IN DÜŞÜNSEL ÖZELLİKLERİ VE AYDINLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

1789'da Fransız devrimcilerinin hazırladığı *İnsan Hakları Bildirisi*'nden esinlenen *Tanzimat Fermanı* aydınlanmacı özellikler taşıyordu. Fransızca'ya ilgi çoğaldı ve tarihte ilk kez bir yabancı dil (Fransızca) bilen padişah tahta çıktı.

Fermanı hazırlayıp okuyan sadrazam Mustafa Reşit Paşa, batıyı görmüş, yıllarca orada kalmış, Fransızca'yı öğrenmişti. Batı uygarlığının önemini anlamıştı. Bizde, «civilisation» sözcüğünü ve onun karşılığı olan «medeniyet» sözcüğünü yazılarında ve konuşmalarında ilk o kullandı.

Fermandaki düşünceler yalnız Mustafa Reşit Paşa'nın kafasından çıkmamıştı. Başkalarının da katkısı oldu. Önemli katkının, yine bir dışişleri görevlisi olan Sadık Rıfat Paşa'dan geldiği söylenebilir.

Sadık Rıfat Paşa'nın kimliğine baktığımızda, onun batı düşüncesini en iyi tanıyanlardan biri olduğunu görüyoruz. Liberalizmi, aydınlanmacı hukuku savundu Sadık Rıfat Paşa, bu arada Fransız aydınlanmacılarından Volney'in etkisi altında kaldı. Ancak Volney'in yapıtı dilimize epeyce sonra çevrilmiştir.

Tanzimat'ın ilanıyla birlikte yeni ve ilerici aydınlar, arka arkaya ortaya çıkarak, basın, yayın ve devlet işlerinde görev almaya başladılar. Bunların göze çarpan özellikleri, o günlerin evrensel dili olan Fransız diline ve Fransız kültürüne büyük ilgi duymalarıydı.

ŞİNASİ VE AYDINLANMA

Bu aydınlar arasında yeniliklerin öncüsü olarak Şinasi'yi görüyoruz. Şinasi, yazılarında ve şiirlerinde aklı ve yeniliği savundu. Bu tutumuyla tam bir aydınlanmacıydı. Şöyle diyordu:

«İyi ile kötüyü, yararlı ile zararlıyı yalnız akıl ayırır. Din konularına bile akıl açısından bakılmalıdır. İnsana onur veren rütbe değil, bilgi ve akıldır. Akıl insanı uygarlığa götürür. Uygarlık bir din gibidir. Uygarlığa eğitimle gidilir. Özgürlük ve aydınlığa ulaşmak için uygarlıktan başka yol yoktur.»

Şinasi'ye göre Mustafa Reşit Paşa uygarlık dininin peygamberi, erdemli kimselerin cumhurbaşkanıydı. Halkı zorbalıktan, bilgisizlik zincirinden, bağnazlıktan o kurtarmıştı.

Tanzimat'ın yalnız düşünce alanına değil; edebiyata getirdikleri de aydınlanmanın göstergesidir.

ŞİNASİ'DEN SONRAKİ ETKİNLİKLER

Şinasi'nin gazeteciliğinden ve yayınlarından sonra bir kamuoyu oluşmaya başladı. Aydınlanmacı düşünceyi benimseyenler çoğaldı. Bu düşünce «yeni Osmanlı» ve «jöntürk» diye adlandırılan aydınların başlıca özelliği oldu.

Birinci ve İkinci Meşrutiyet, aydınlanmadan kaynaklanan düşünce gücüyle başarıldı. Cumhuriyet kurulurken yine aydınlanma ilkelerine göre hareket edildi. Konunun bu yönünü bildirimin sonunda ele alacağım.

AYDINLANMA FELSEFESİ TÜRKİYE'YE NASIL GİRDİ, NASIL ALGILANMAYA BAŞLADI?

Aydınlanma felsefesinin Türkiye'ye nasıl girdiğine, nasıl algılanmaya başladığına bakalım:

Bizi ilkin çeviriler ilgilendiriyor. Osmanlılarda Tanzimat'a kadar önemli bir çeviri yapılmamıştı, ancak bilim ve teknikle ilgili birkaç kitap çevrilebilmişti.

Batı dillerinden çevrilip yayınlanan, felsefi nitelikteki ilk kitabımız **Muhaverat-ı Hikemiye**'dir. O dönemin gerçekten önemli bir aydını olan Münif Paşa bu felsefi diyalogları Voltaire, Fénélon ve Fontenelle'den 1856'da çevirmişti.

Görüldüğü gibi bu üç yazar da Fransız aydınlanmacısıdır. 10 kurmaca diyalog vardı kitapta. Sokrates, Lukretius, Herakleitos, Montaigne, Seneka gibi batılı filozoflar, paşanın deyimiyle eğlendirici, öğretici konuşmalar yapıyorlardı kitapta.

Münif Paşa diyalog yöntemini övüyor, bizde pek bilinmeyen bu yöntemi tanıtmak istediğini söylüyordu.

İkinci kitap yine Fénélon'dan çevrildi. Yusuf Kâmil Paşa'nın çevirdiği **Telemak**'tı bu; yıl 1859.

Telemak Yunan mitolojisinden esinlenerek yazılmıştı. Bir krala verilen öğütler vardı içinde, dolayısıyla siyaset felsefesi özelliği taşıyordu. nitekim, kitabın önsözünde, «ilk bakışta hikâye gözükse de, anlayanlar için hikmet, yani felsefe» olduğu belirtiliyordu.

Çeviri büyük ilgiyle karşılandı, aydınlar ondaki felsefenin ne olduğunu merak etmişlerdi. Çok geçmeden, bu kez de Ahmet Vefik Paşa *Telemak*'ın yeni bir çevirisini yaptı.

1871'de Voltaire'den ikinci çeviri yayınlandı: *Mikromega*.

Bu kitap da felsefi bir hikâye olarak takdim ediliyor, onu yazan Voltaire için «Rahat durmayan, cin fikirli, çığır açan, kurulu düzen için bağnazlık, zorbalık diyerek onu yıkmak isteyen, alaycı, taç ve taht sahiplerini ürküten bir yazardır» deniyordu.

Daha sonra Ahmet Mithat, Voltaire'den bir çeviri yaparak yayınladı: *Voltaire 21 Yaşında.*

Bizde Voltaire'e asıl ilgi duyan, onu candan benimseyerek halka tanıtmak isteyen düşünürümüz Beşir Fuat olmuştur. 1883'te bir inceleme kitabı hazırladı Beşir Fuad. Voltaire'in bağnazlığı ortadan kaldırmak istediğini, uygarlığı kölelik zincirlerinden kurtardığını, Avrupa'ya karşı Osmanlıları, İslamlığı savunduğunu söylüyor, büyük Fransız şairi Victor Hugo gibi o da *«Koca Voltaire, namın sonsuza kadar muhterem olsun»* diyordu.

Büyük yankı yaptı kitap. Voltaire'in aleyhinde, lehinde epeyce şey yazıldı, söylendi. Bu arada Beşir Fuat'ı manzum olarak hicvettiler. O da manzum olarak karşılık verdi, iki dizesi şöyledir: *«Voltaire'i takdir edenler ehl-i irfandır bütün / Nâşir-i envar olanlar medhe şâyândır bütün»*

Aydınlanmacı Voltaire'in bir başka hayranı Namık Kemal'dir. O, Voltaire'i XVIII. yüzyılın en büyük yazarı sayıyordu.

Voltaire'in *Felsefe Sözlüğü* başta olmak üzere çoğu kitapları hakkında Namık Kemal'in oldukça geniş bilgisi vardı.

Bizdeki Voltaire ilgisi daha da eskidir. XVIII. yüzyıl devlet adamlarımızdan Koca Ragıp Paşa'nın Voltaire'den çeviri yaptırdığını, Newton için şerh yani açıklamalar kaleme aldığını tarihçi İlber Ortaylı söylüyor ([3]).

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde J. J. Rousseau'ya da büyük ilgi duyuldu, dolayısıyla onun etkisi de çok oldu.

Önce bu Fransız düşünüründen çevrilip yayınlanan iki mektupla karşılaşıyoruz, yıl 1865.

1878'de Ebüzziya Tevfik, çıkardığı cep kitapları dizisinde Rousseau'nun yaşamöyküsünü yayınladı. Ondan çevrilen ilk kitap *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*'dir ve *Fezail-i Ahlakiye ve Kemalat-ı İlmiye* başlığı altında 1881'de çevrilmiştir ([4]).

Kemal Paşazade Sait, çevirisinin başına ve sonuna kitapla ilgili düşüncelerini epeyce uzun olarak eklemişti; bir yerinde şöyle diyordu: *«Arzu-yı kemal-i . hürriyet/Rousseau'yu etti mail-i vahşet.» Yani, «tam özgürlük isteği, sevdirdi Rousseau'ya vahşiliği.»*

Sait Bey'e göre, bu çeviriyi ibretle ve dikkatle okumak bizim için özellikle gerekliydi. Çünkü Türk toplumunda ahlak ve erdem günden güne azalmakta, kötülük artmaktaydı.

Namık Kemal'in Rousseau konusunda da epeyce şey bildiğini, *Toplum Anlaşması*'nı çevirmeyi düşündüğünü görüyoruz. Bu kitabı beğenmiş, ondan esinlenmiş, yazdığı yazılarda alıntılar yapmıştı. Özgürlük, eşitlik, adalet, hukuk konusundaki düşünceleri Rousseau'nunkilere çoğu yerde benziyordu.

Yine Tanzimat yazarlarından Ziya Paşa, Rousseau'nun eğitim üzerine yazdığı *Emile*'i çevirdi. Yazık ki çeviri kaybolmuştur. Bugüne değin bulunamadı. Ancak önsözü elimizde bulunuyor.

Rousseau'nun dilimizde yayınlanan üçüncü kitabı *Toplum Anlaşması*'dır, 1913'te çevrildi.

Montesquieu'ye geliyorum:

Namık Kemal, Montesquieu'ye de ilgi duymuş, onun *Romalıların Büyüklüğü ve Çöküşü*'nü daha 23 yaşındayken çevirmeye başlamıştı. Sonra *Yasaların Ruhu*'nu çevirmek istedi, öteki işleri arasında bunu gerçekleştiremedi. Kitabı dikkatle incelediği, yazılarından anlaşılıyor.

Yasaların Ruhu'nu çevirmek 1915'te Hüseyin Nazım'a nasip oldu.

Hüseyin Nazım, «Bu kitapta, istibdat konusunda ileri sürülen düşüncelerin, 600 yıllık Osmanlı tarihini anlamak için çok iyi bir anahtar olduğu» kanısındaydı.

Buraya kadar aydınlanmacı yazarlardan yapılan ilk çevirilerin sözünü ettim.

Bu çeviriler, aydınlanma etkisinin başta gelen göstergesidir. Böyle bir incelemede yalnız çeviriler üzerinde durulmayacağını biliyorum. Yazılara girmiş bilgilere, alıntılara, düşünce ve eylem benzerliklerine de dikkat edilmelidir. Zamanın kısalığı yüzünden bunları bu bildirimde ele alamıyorum.

BASINDA VE YAYINCILIKTA AYDINLANMACI DÜŞÜNCE

Tanzimat ve Meşrutiyet basın ve yayını, az dikkatle bile incelense bu alanda epeyce aydınlanmacı düşüncenin yer aldığı görülecektir.

Yukarıda söylediğim gibi, başta Reşit Paşa, Sadık Rıfat Paşa, Şinasi, Namık Kemal, Münif Paşa, Ebüzziya Tevfik ve Ali Suavi bu özelliği göstermişler, sonra gelenler onları izlemişlerdir.

Şinasi ve Namık Kemal, düşüncelerin yayılması için gazeteden yararlanmışlardı, sonra gelenler dergilerden de yararlandılar.

Mecmua-i Fünun, Mecmua-i Ebuzziya, Ulûm, Rehber-i Fünun, Hazine-i Fünun, Ulûm-u İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası (adlara dikkat ediniz, hep bilim sevgisi vurgulanıyor) ve benzerleri dergiler, çok okundular. Bunların bir ansiklopediyi andıran yönleri vardı ve hep aydınlanmacıydılar.

Bizde ilk ansiklopedi *Kamus-u Alâm*'dır ve yine aydınlanmacı yönleriyle tanınan Şemseddin Sami tarafından çıkarılmıştı.

TEVFİK FİKRET VE AYDINLANMA

Bu aydınlanmacılar dizisinde büyük şair Tevfik Fikret'ten de söz etmek isterim.

O kendisinin, «fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şair» olduğunu söylüyor, Namık Kemal'le başlayan ses ve düşünceyi görkemli biçimde sürdürüyordu.

Özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet başta gelen kavramlarıydı onun. Zorbalığı eleştirdi, halkı yasadışı uygulamalara direnmeye çağırdı. Şiirimi-

ze insan kavramını getirdi.

İnsana, insanlığa inanıyor, «Dünya dönecek cennete insanla inandım» diyordu.

Fikret'in aydınlanmacı düşünceleri şöyle özetlenebilir:

«Akıl denilen o büyük gücün önünde, yalan, yanlış ne varsa yok olup gidecektir. Dileklerimizin özünde aydınlanma isteği bulunuyor. Gençlik, elektrikçi bir Promete gibi olmalı, yarınki yenilikleri, devrimleri o yapmalıdır. Yükselmeyen düşer. Ya ilerleyeceğiz, ya da yok olacağız.»

ABDULLAH CEVDET'İN KATKISI

Bir başka önemli aydınlanmacımız Abdullah Cevdet'tir. Bu düşünürümüz kitaplarında ve çıkardığı dergide ([5]) halkı uyandırmak ve aydınlatmak için âdeta bir ansiklopedi sergiledi, laikliği var gücüyle savundu.

Büyük Fransız Devrimi'ne her zaman saygı duymuştu Abdullah Cevdet, Rousseau'nun çoğu düşüncelerini benimsemişti. Başta eğitim olmak üzere, toplum düzenini, aydınlanmacı kimliği ile eleştirdi. Klasiklerin hemen dilimize çevrilmesini istedi. Kendisi de dikkate değer çeviriler yaptı. Siyasetin yalnız seçkinlerin değil, halkın da işi olduğunu söyledi.

CUMHURİYET DÖNEMİ

Cumhuriyeti ilan eden ve ondan sonraki devrimleri yapan düşüncenin aydınlanmacı özellikler taşıdığı açıktır.

Atatürk ve arkadaşları, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yönetim ve bürokrasisinde görev alanların çoğu, Namık Kemal, Tevfik Fikret, Abdullah Cevdet ve Ziya Gökalp gibi yazar ve düşünürlerin aydınlanmacı düşüncelerinin büyük etkisi altında idiler. Kitaplıklarında XVIII. ve XIX. yüzyılların aydınlanmacı yazarlarıyla, yukarıda adı geçen yazarların kitapları vardı.

Atatürk, Batı düşüncesinin temelinde bulunan akılcılığı, aydınlanmayı kesin biçimde kabul ederek, Tanzimat ikiciliğine son vermek, köktenci davranmak istedi. O birçok «XVIII. ve XIX. yüzyıl düşünürü gibi, dine değil, bilime ahlaksal değer veriyordu» ([6]).

«Tek kılavuz akıldır, bilimdir» demişti Atatürk. Doğa yasalarını Cumhuriyet'in temel felsefesi yapmayı düşünmüştü ([7]).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde özellikle eğitim ve hukuk alanında aydınlanmacı ilkelerden hareket edildiğini biliyoruz.

Atatürk'ten sonra aydınlanmacı tutum bir süre bilim ve kültür alanında sürdürülmeye çalışıldı. Bu kapsamdaki en önemli iş, 1940'da, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı çeviri bürosunun kurulmasıdır. Yoğun bir çabayla dünya klasiklerinin çevrilmesine başlandı. Bunların içinde temel felsefe kitaplarının, aydınlanmacı yazarların yer alması planlanmıştı. Bu güzel ve yararlı işin hızı, 1950'den sonra kesildi ve yok olmaya doğru gitti.

Başlanan planlı çeviri çalışması sürdürülebilseydi, aydınlığımız çoğalacak, düşünce ufkumuz genişleyecekti. Bugün elimizde hâlâ bir John Locke çevirisi yok. David Hume'un iyi bir çevirisine ise 1976'da kavuşabildik.

Aydınlanma düşünürlerine gösterilen ilginin yanında genel olarak aydınlanma felsefesinin de inceleme ve ilgi konusu olduğunu söylemek isterim. 1940'lı yıllardan başlayarak bu konuda tezler, çalışmalar yapıldı. Prof. Macit Gökberk, *Kant ve Herder'in Tarih Anlayışı* konusunda hazırladığı doçentlik tezinde aydınlanma felsefesine oldukça uzun yer ayırmıştı. Bu tez 1948'de yayınlandı.

Yine Prof. Gökberk'in Felsefe Tarihi derslerinde bu felsefeye özel bir önem verdiğini görüyoruz. Nitekim, 1961'de yayınladığı *Felsefe Tarihi*'nde aydınlanma felsefesi için ayırdığı bölüm 74 sayfa tutmaktadır.

Gökberk bu felsefenin Türkiye için önemini her fırsatta anlattı, yazdı.

Kâmuran Birand, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde yaptığı, *Aydınlanma Devri Devlet Felsefesinin Tanzimat'taki Etkileri* konusundaki tezini 1942'de hazırlamıştı. O da yayınlandı.

Son yıllarda aydınlanma çağı, aydınlanma düşüncesi konusunda değerli kitapların, yazıların çıktığını görüyoruz. Örneğin Felsefeci Attila Erdemli'nin 1989 İzmir Felsefe Semineri'nde okuduğu bildiriyi burada anmak isterim.

SONUÇ

Türkiye'de aydınlanma birikimi ve hareketi var, kimi zamanlar etkili de olmuş. Ne var ki bu birikim ve hareket hiç de yeterli değildir. Yaklaşık 200 yıldan beri aydınlanmayı öğrenmek, onu somutlaştırmak, eylem halinde hayata geçirmek istiyoruz.

İnsan haklarını kullanmak, bu yoldaki somut göstergelerin başında geliyor. Biz bu yolda hâlâ gerilerdeyiz.

Aydınlanma, bir erginlik, bilinçlenme ve ahlak sorunudur. Demokrasinin kurulup yaşaması, laikliğin korunması, felsefeye elverişli düşünce ortamının gelişmesi ve sürekli olması için aydınlanmayı durmadan çoğaltmamız gerekiyor.

Kant'ın sözünü bir kez daha yineliyorum: «Aklımızı kullanalım. Aklımızı kullanma cesaretini gösterelim.»

Yoksa onu bizim yerimize başkaları kullanır. Bize de ilkel toplumlardaki, ya da Ortaçağ'daki gibi sürü olmak düşer.

1) *Cumhuriyet* (gazete) 9 Ekim 1990
2) Matbaanın Avrupa'daki Rönesans ve Reform hareketlerindeki büyük etkisini biliyoruz. Matbaa bize geç girdi, etkisi de ilkin az ve yavaş oldu. Ancak Tanzimat'la birlikte önem kazandı.
3) İlber Ortaylı, *Osmanlı Seçkinleri,* Bahri Savcı Armağanı, 1988
4) Bu Arapça sözcükler «Ahlakın verdiği erdemler, bilimin verdiği olgunluklar» anlamına geliyor. Kemal Paşa Zade, Rousseau'nun kitabının adını değiştirerek vermenin daha etkili olacağını düşünmüş olmalı.
5) Bu derginin adı *İçtihat* idi. 1904'te Cenevre'de yayınlanmaya başlamış 358 sayı sürmüştür.
6) Şerif Mardin: *Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk,* Çağdaş Düşünce Işığında Atatürk, Seminer, 1983'te yayınlandı, sayfa 41
7) a.g.y. s.42

KANLIPENÇE'NİN SONU

Abdullah SİYAMİ

Ölümsüz, Kambur'un kucağında, kahveden içeriye girince, Kanlıpençe Kambur'un bacağına gagasını giydiriverdi.

Kanlıpençe, hani doğrusu söylenirse namı gibi horozdu. Dövüşe girdi mi, gagasıyla pençesini al al kana boyamadan ötmez cinstendi. Bu meydanda nicelerini görmüştü; daha bir hafta öncesi pazar, Silikkapı'daki İlyas'ın kahvesindeki iddiada en aşağısından beş bin kâğıdı karşı tarafa haram ettirmişti. Alaşağı ettiği de hani öylesine etten-kenet bir şey de değildi. Taşlıtarla'nın alıkıran-başkesenini biçimlemişti, hâlâ eski dövüşlerinin anılarıyla övünüyordu sanki. Kanlıpençe'nin sol gözü pehlivan kulağı gibi buruş buruş kapanmıştı. Kör gözü beynini parçaladığı Orhan Bey'in Operator'undan armağandı. Dövüşünü hep sağdan götürürdü, tokadı da şimşek gibisinden hasmının suratına inerdi. Ara sıra solunu da kullandığı olurdu, olurdu ama aslında solunu göstermelik kullanırdı.

Mehdiresul Camisi'nin kapı kıyısındaki kahve, yatsı ezanına kadar sofuları, sonra sonra horozcuları, hempalarını, kumarcıları bu işe kendilerini adamışları toplar.

Horoz tutkusu ne kuşbazlığa, ne güvercin beslemeye, ne de koç yetiştirmeye benzer. Horoz dediğin, dövüşü kaybetti mi, gün olur kelleyi de kaybeder. Hem de öyle besmele çekilerek gitmez kafası biçarenin; o binbir özentiyle beslenen horoz, son nefesini, efendisinin kin dolu avucunun içinde bırakır. O zaman «Kendi gider, nâmı kalır yâdigâr.» Hâlbuki koç dediğin güm güm tokuşur, beynindeki kurdunu kafasından burnuna bir attı mı, yan çizer, meydandan kaçar gider. Güvercin de dişisinin kuyruk rüzgârından bulur yolunu. Horoz oldu mu meydana salınınca yolu kesiktir, birinden biri «Gaaak» dedi mi, zafer kanlı gagasındadır son ötenin.

İşte, Yusuf'un Kanlıpençe'si... Bütün gözler onun üzerinde dolaşıyor. O da sanki kahvedekilere boş vermişçesine tak... tak gagasını pençesinin önüne indiriyor. Işıl ışıl tüyleri, elektrik şavkının karanlığa bakan taraflarında yakamoz saçan telekleri sülün gibisine renkli. Telek telek üstüne, gıcır gıcır. Bugüne bugün, alımıyla çalımıyla bir alâmet Yusuf'un Kanlıpençe'si.

Niyazi Bey de bu işin eriydi, erbabıydı. Sessiz, soluksuz görünürdü, görünürdü de, bu işin kurdu olduğunu, bu işten anlayanların hepsi bilirdi. İşte o gece Niyazi Bey'in ne bilgiç bir adam olduğunu anladık. Ortaya sözünü çivi gibisinden koydu:

– Benden Kambur'un Ölümsüz'üne bin kâat.

Bu söz kalabalığı öylesine sessizliğine sıvadı. Niyazi Bey, hani erliğine anlardı bu işten, biliyorduk ya, gerçekten de o gece «Eyvallah» dedik, Niyazi Bey'in bilgisine. Demiryolları'ndan emekliye ayrılmazdan önce sevgisi, evlattan çok horozları üzerineydi Niyazi Bey'in. Şöyle, elinin baş parmağıyla, serçeyi, üç parmaktan ayırıp, hayva-

nın döşüne koydu mu?

– Tamam, dört buçuk-beş kilo, diye eklerdi, o zaman ince dudakları aralanır, dişlerinin arasından:

– İş yok, en azından sekiz yüz gramını atması lazım, diye lâfını savururdu.

Horozun yağızı, dört kilo üç yüz gramı, bilemedin, dört buçuğu geçmemeliydi, fazlası «Tencerede iyi oynar.» Bu sözler Niyazi Bey'in, değişmez, kural olmuş sözleriydi.

Kambur'un Ölümsüz'ü. O da yabana atılmazdı ama Kanlıpençe'yi kolay kolay alaşağı edeceğe benzemiyordu, akıl almazdı bunu. Kim ne derse desin, Kanlıpençe hem gagasına, hem de tokadına tokat çekerdi; Adapazarlıların Sultan'ını nasıl yapmıştı. Mahmuz bıçak gibisine zımbalamıştı hayvanın kursağını. Bin ümitle gelen sakaryalıların Sultan'ı büyük bir kesekâğıdının içine tıkıla basıla yarım kesik boynuyla gerisin geriye postalanmıştı. Otuz altı kısımlık filim gibiydi Kanlıpençe'nin geçmişi.

Niyazi Bey de boşuna lâf etmezdi. Kambur'un horozuna:

– Bin koyarım, dedi. Yarım yamalak da; Ölümsüz'e çarığı bırakmıyanın! dediğini duyanlar da oldu.

Kambur'un içini bir yalım sardı öylesine, başkaları bu lafı etseydi inanmazdı, öyle de, konuşan Niyazi Bey'in ta kendisiydi.

– Ulan be, yol yapmaz bana Niyazi Bey. Ölümsüz meydandan şimdiye kadar hiç yan çizmedi, diye düşünür gibiydi Kambur.

– Kanlıpençe'den yüzlük benden, diye bir ses çınladı.

– Elli de benden, dedi Cılız.

Cılız'a meydan okur gibi:

– Üç tekliğim var benim, diye güvercin kanadı gibi papelleri salladı Kermo.

– Beş be, benden de beş, dedi başka biri.

Dümen helâline dönüyordu. Esas kerizciler (kumarcılar) üç bin, beş bin diye, bin bin üstüne iyiden iyiye açılmışlardı.

– Çıkın papelleri diye Alişan sinyalini çekti.

«Benden de. Benden de» sesleri arasında taraflar az zamanda paraları dengelediler. Komut verir gibi bir ses: «Meydana» diye gürledi. Niyazi Bey kapıdan dışarıya çıkınca kahve bir anda boşalıverdi. O zaman «Çaaay biiir», yerine, «Yürüüü» diye çınlayan sesi işitildi garsonun. Dışarıya ufak ufak yağmur düşüyordu. Kaygan kaldırımlara yıvışan çamur, gündüz de olsa, gece de olsa sıvamaz, ayakkabıların tabanı her taşla öylesine dost olmuştur ki hangisinin oynak, ahngisinin kakılı olduğunu iyicene bilir.

Kambur koltuğunda Ölümsüz'üyle yaylı yaylı en önde yol almada, arkasından Niyazi Bey'in karanlıkta yükselen sesi:

– Ben tutulacak horozu bilirim. Giderse helâl olsun Ölümsüz'e binliğim. Homurtu kalabalıkla beraber yürüyordu. Çakır'ın sesi çaylak gibi yükselince, başka bir ses, «Çakır sus» diye gürledi. Çakır hiç oralı olmuyordu. Devamla:

«Ne susması be!.. Camiye gitmiyoruz oğlum. Dövüşe gidiyoruz, dövüşe. Kan akacak kan» diye cevapladı sus diyeni.

Aynı ses:

– Sen mi hacamat olacan? Sus da kavgadan sonra konuşalım...

Bir zamanlar kavga en lezzetli bir gülüş gibi insanı sarardı bu semtte. Bıçak zulasından ışıl ışıl şöylesine bir görüldü mü, yollusunu öperdi. Makinalar tıkırdar, ölen ölür, kalan kalırdı. İşte, şu yolun öbür başındaki Aynalı Çeşme'nin karşısındaki, Dânâ'nın kahvesinde kapışan, Boksör Orhan'la, Ciğerci Ahmet'in kapışmasını mahalleli hâlâ unutamamıştı. Orhan, keski, Ahmet, makinayla, birbirlerini delik deşik etmişlerdi. Kan nasıl da ortalığı boyamıştı. İki genç, bir hiç uğruna silmişlerdi künyelerini. Kavgalar gayrı seyrekleşmişti mahallemizde, bir taraftan istimlâkler, ev derdi, kira derdi, işsizlik, yoksulluk, insanları yavaş yavaş insanlaştırıyordu. Eee! Bu horoz dövüşü? Bu da insanlık mı? Kör horozu hemcinsiyle dövüştürmek, ne mene adamlıktı? Hayvanları Koruma Derneği görmez miydi bu yavrucakları? Bunlar da soru muydu. Onbinlerce insanın, yağmurdan kardan güneşten stadyumlarda beyninin ütülenmesine bir şey diyen var mıydı? Dahası da var bu işin.

– Sen güzelim Denizliyi, Baltaibiği, Yörüğü, Gül ibiği kes parçala, kızart, koy pilâvın üstüne. Sana söz söyleyen mi var!.. Haydi al voltanı. Biz yolumuzdayız ahbap. Allah dövüşsün diye yarattı hinthorozunu. Bu iş böyle.

Sözün harbi yanı kesinkes öylesine belirtilirdi.

Bir bahçe kapısından el yordamıyla daldık içeri. Şapur-şupur çamurlu yolu biraz geçince, genişçe bir kulübenin önünde durakladık.

– Işık ulan, ışık!.

– Patlama lan.

Az sonra solgun bir elektrik ışığının, duvarları sıvıyan sessizliğinin içine biz de düştük. Enlice bir kalası, duvar kenarına boylu boyunca uzatmışlar, bir yönde de bölük bölük kümesleri oturtmuşlar, her bölmede dövüşe çıkacak horozlar bekletiliyordu.

«Haydi su gelsin. Su!» diye bir ses yükseldi. Az sonra yamru-yumru çinko bir leğen içerisinde, İlyas'ın oğlu suyu getirince, ıslak ellerini yukarda aşağıya silkelerken. «Kimse basmasın» diye kendi kendince söylendi Kambur, bir ara Kanlıpençe'nin yanına yaklaştı, Şöyle havayı bütün gücüyle ciğerlerine doldurdu. Sırtı yere doğru kaykılınca, yüzü göğsü ışıktan aydınlandı. Burun kanatları oynuyordu. Hasım horozu kokladı, kokladı yine kokladı. Biber de, sarmısak da kokmuyordu. Havada kokusu olmayıp da kanat altına kininli su sürtmek, kanlı bereli başa kimbilir ne azap verirdi. Kambur, Ölümsüz'ünü böylesine oyunlara boş bırakmazdı. Horozunun yeniden yanına yaklaştı. Son olarak doya doya onu seyretti. Okşadı, yanaklarını ışıyan tüylerine sürterken, dudaklarının kıpırdadığı görülüyordu. Hacıresul Hazretleri'ne mum adamayı

H. Ali Şimşek

düşünürken seyircilerde sabır sıfırı tüketti.

- Haydi Kambur sal horozu.
- Görelim Kanlıpençe'yi;,
- Görelim Ölümsüz'ü... Baaa. Baaa... Baaa...
- Haydi Kanlıpençe!.. Vay anam, vay!.

Şimdi meydanda Kumandacı Lâz Ali, Virâne Mehmet'le karşı karşıya gelmişlerdi. Birbirlerinin gözlerinin içlerine bakıştılar. Hasım sanki horozlar değil de kendileriydi. Horozlar dövüş havasına girmişlerdi bile. Birbirlerine saldırmak için sabırsızdılar. Boşlukta hayvanların var gel yapan ayakları, toprağa basar basmaz, çalımlı bir manevrayla birbirlerini boşladılar; bu onlar için bir sınamaydı. Gagaları küçük bir mesafeden hasımda boşluk arıyordu. İki horoz dövüşüyor, vuruşuyor, birbirlerini parçalamaya çalışıyorlardı.

Şoför Ziya, «Ye onu! ye!» diye şevkle bağırdı.

Kanlıpençe Ölümsüz'e hırçın bir tokat geçti... Ölümsüz hasmını sağdan yakaladı. Kan, Kanlıpençe'nin gagasından şıp şıp, damla damla akmaya başlamıştı. Ölümsüz'ün gagasında üzüme benzeyen bir şeyin ışıldadığı görülünce, seyircilerin bir anda soluğu kesildi, az sonra Ölümsüz'ün gırtlağının aşağı yukarı oynadığı görüldü. Şaşkınlıktan, hayretten birtakım sesler yükselirken yine de Kanlıpençe'ye şans tanıyanlar yok değildi. İki kişinin üstünden nutuk sallayan biri, elini kolunu oynata oynata:

- Kanlıpençe be O; Karapençe'nin dölü. İşin sonuna bakalım.

Başka bir ses:

- Dövüştüğü ölümsüz, gözünü aç da iyi bak!..
- Kanat altına düştü!..
- Düşsün!. Yine de anasını ağlatacak ölümsüzün.
- Haydi Kanlıpençe!.

- Haydi Ölümsüz!..

Niyazi Bey sedirin ortasında ellerini dizlerine dayamış, horozların dövüşünde eriyordu: «Peh peh peh... Tokada bak tokada.» Her şeyini döküyordu Ölümsüz. Övünç veren sözcükler Ölümsüz'den yana yükseliyordu. Bir ara Kanlıpençe daha düne kadar kendisini övenlere kanlar akan gözüyle bakar gibi oldu. Hayattı bu, insancıklar yenenleri alkışlıyorlardı. Kumandacı Virâne horozun gagasındaki kanı temizledi, pençelerini de leğendeki suyla sıvazladı.

- Haydi Lâz sal horozu!...

Kumandacılar horozları boyun boyuna sürterek meydanladılar. Kanlıpençe bastığı yere sağlam basar gibi bir hâl takındı, duruşu bile göstermeliğe benziyordu. İşin kötüsü, önünü görecek hâli kalmamıştı. Hasmının yerini kokusuyla, değmesiyle saptıyor, ne yapabiliyorsa o zaman yapıyordu. İçinden yavaş yavaş, süsünün, püsünün kör gözünün, geçmiş övgülerinin, hepsinin boş olduğuna inanır gibi hâli vardı sanki... Bir zamanlar horoz beyniyle dünyayı yeneceğini zannediyordu. Kendince: «Alımına alım, çalımına çalın!» demişti ama yavaş yavaş dünyanın tersine dönebileceğine inanamıyordu. Neredeyse «Gaaaak» diyecek gibiydi. Hiçbir horozun ayarına çıkacağını sanmamıştı. Şişirmişlerdi Karapençe'nin dölü Kanlıpençe'yi. -Ah... İnsanoğulları ah... der gibisine başını havaya kaldırdı. Her yanı kana bulanmış yine de dövüşten geri kalmıyordu. Kalmıyordu ama Ölümsüz'ün mahmuzu bir anda hasmının kursağını biçimleyivermişti. Kanlıpençe yeni bir güçle gerinerek insanlara öylesine baktı ki... Küfür eder gibi...

«Gaaaak» diye kanlı gırtlağından gelen bir sesle haykırdığı duyuldu...

HEP KARANLIK MI GECE

Çengiz GÜNDOĞDU

AKŞAMDAN SONRA MERHABA

Merhaba sevgideğer yol arkadaşlarım, yağmurlu bir hafta sonu... Az önce geldim eve. Sokaktaydım. Islanmak için dolaştım, şurada burada... Önceki yıl... Yine böyle dolaşmıştım yağmurda. Çok ıslanmıştım. Çok... O gün üstelik acı soğuk vardı. Yağmur... Acı soğuk... Sayrı oldum... Yorgan döşek yattım. Olsun. Bir şeyi seviyorsam, bunun bedelini ödemeliyim. Her sevginin bir bedeli var. Ödeyeceksin bunu, seviyorsan... Sevdim diyorsan. Görüyorum. Kimileri, bedelsiz bir sevginin ardında. Armut piş-ağzıma düş derler ya, öyle. Sevdim diyor... sıkıyı... zoru görünce cırlıyor. Böyle seveceğine gitsin, oyun oynasın mahallede... Orada cırlasın.

Bir de akşamdan sonra merhabacılar var.

Bakın, burada bir mücadelenin içindeyiz. Nedir bu mücadele. Şöyle diyor Eagleton "... modern edebiyat, tarihsel olarak kabaca üç aşamaya ayrılabilir. Yazarın ön planda olduğu Romantizm ve 19 yy. sadece metne dönük eleştiri, Yeni eleştiri ve son yıllarda ilginin belirgin bir biçimde okura yöneltilmesi. Okurun var olmadığı bir edebi metin de var olamaz (...) Edebiyat yapıtları, raflarda var olamazlar. Edebiyat yapıtları, ancak okuma pratiğinde somutlaşan anlamlandırma süreçleridir. Edebiyatın var olabilmesi için okur da yazar kadar gereklidir." (Terry Eagleton, Edebiyat Kuramı, Çev. E.Tarım, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 1990)

Eagleton, "bu haliyle oldukça yeni bir gelişim" diyor bu görüşe. "Oldukça yeni bir gelişim"i, Türkiye'de yıllardır söylüyorum. Söyledim. Okursuz edebiyat olmaz dedim. Burada bir mücadele verildi. Okursuz edebiyatı savunanlar "galip" geldi. Edebiyatımız "kendin yaz-kendin oku" derkesine düştü. Geçende Enis Batur'un bir yazısını okudum. Gösteri'de. Okursuz edebiyatın savunucularından Batur. Bu durumu bile yeterli görmüyor. Hiç kimsenin göremeyeceği... Okumayacağı burçlara çekilmekten söz ediyor. Yazar, orada duracak... Kimsenin ulaşamayacağı burçlarda.

Birinci aşama başarıldı. Edebiyatımız az «okursuz» derkesine düşürüldü. Şimdi ikinci aşama. Hiç okursuz edebiyat.

Biz, **İnsancıl**'da yürüyenler, "edebiyatın var olabilmesi için okur da yazar kadar gereklidir" diyoruz. Kimilerinin bıyık altından güldüğü... ben de onlara kıs kıs gülüyorum... bir ütopyayı savunuyoruz. Yüz bin okur diyoruz. Bunu hem kendimiz için, hem edebiyatımız için istiyoruz. Edebiyatımızın var olması için... Ayağa kalkması için.

Bu mücadele kişisel değil. Bu mücadele tarih önünde, sorumluluk bilinciyle... insan için verilen bir mücadele.

Bakıyorum, kimileri... ben buna "hep banacı"lar diyorum... "hep banacı" bütün ilginin gözerimi olmak istiyor. Karşı sözüm yok buna. Ama gözerimi olmak isteyen de azıcık kıpırdanmalı... Akşamdan sonra merhaba dememeli...

Edebiyatı var etme mücadelesinde tam zamanında merhaba demeli... Tam zamanında.

NE KADAR ÖZLEDİM

Bunları düşündüm yağmurda... İç dünyamda dolanıp duran özlemle... Neleri özledim... Bir gece hiçbir şey düşünmeden birkaç dostla rakı içmeyi... Hep düşünürüm. Bir taşıta binmeliyim. Bir yere gitmeliyim... uzak... Biri beni karşılamalı. Sevinçten yüreği ağzında... yanakları pembeleşmiş... içi özlem dolu. Sonra gece yarısı uçakları... Yer bulursam sabaha karşı kapındayım. Sonra o pek sevdiğim köy... Yağmur çamur demeden tırmandığım dağlar... öğle sonu uykuları... Anneannemin kurabiyeleri... annemin Balkan türküleri... teyzemin çayları...

Ne kadar özledim bunları... Geçen yıl... İlkbaharda çekip gitmeyi düşünmüştüm... Vivaldi'yle... kitaplarımla ya-

şamak için... Bir at... Külotlu pantolon... O köy... Olmadı. Buradayım. Mücadeleye devam ediyorum.

DİYALEKTİK İMGELEM

Şimdi size bir kitabı anlatmaya çalışacağım. Kitabın adı *Diyalektik İmgelem.* (Martin Jay, Diyalektik İmgelem, Türkçesi Ü.Oskay, Ara Yayınları, İstanbul, 1989) Kitapta "Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Tarihi" anlatılıyor.

Türkiye'de bir zamanlar Frankfurt Okulu despotluğu vardı. Frankfurt Okulu'nun Türkiye sözcüleri, despot bir tavırla kültür dünyamızı kuşatmışlardı. Bu okula göndermesiz yazı yazmazlardı. *Diyalektik İmgelem* yayınlanınca sustular.

Neden sustular acaba. Söyleyeyim. *Diyalektik İmgelem*'i okudular. Şunu gördüler. Frankfurt Okulu, oradan buradan öğrendikleri gibi değil. Bölük pörçük bilgileriyle Türkiye'de bu okulun sözcülüğünü yapanlar... kültür despotları, Frankfurt Okulu'nun, kendi görüşlerine uygun olmadığını gördüler.

Her şeyden önce bu okul, despotluğa, totalitarizme karşı. Sözgelimi, ABD'yi bu konuda sıkı bir şekilde incelemişler. Sonuç. "Enstitütünün her zaman söylediği gibi totaliteryanizm liberalizmden türeme bir olgudur."

Şimdi gülümsüyorum. Bir zamanın Frankfurt sözcüleri... liberal baylar, şimdi nasıl olur da susmazlar. Çünkü Frankfurt Okulu bizim liberal bayları eleştiriyor. Çok sert biçimde. Yıllardır karşı çıktığım "kültür endüstrisi"nin, Nazilerin toplumu yönetme biçiminden hiçbir ayrımı olmadığını söylüyor. Sanatta star sistemiyle "kültür endüstrisi" kuranlara despot demiştim. Frankfurt Okulu, liberal düzende "kültür endüstrisi" kuranların... bunu oluşturanların Nazilerden hiçbir ayrımı olmadığını söylüyor.

KİTLE KÜLTÜRÜ

Türkiye'de Frankfurt Okulu'nun sözcüleri... bunlar kendilerine liberal der... yıllarca kitle kültürünü eleştirdiler. Frankfurt Okulu da kitle kültürünü eleştiriyor. Şimdi bu liberal baylar, bitmez tükenmez... altını ben çizdim vurgulamasıyla... alıntılarla kitle kültürünü eleştirseler ya. *Diyalektik İmgelem* orada işte. Ama yapamazlar. Çünkü Frankfurt Okulu, "Sorunun maddi temellerini bir yana bırakıp, kendisi başlıbaşına bir amaç olarak yüksek kültürü savunmayı" kabul etmiyor. Şunu söylüyor Frankfurt Okulu, "Aldous Huxley gibi düşünenleri, kitle kültürüne karşı eleştiri ve protestolarında püriten bir çizgi sürdürdükleri için her zaman eleştirmişlerdir. Aynı ısrarlı ve şiddetli tutumlarını, Jose Ortega y Gasset'in seçkinci eleştirilerindeki nostaljik ağıtlarına karşı çıkarken de sürdürmüşlerdir."

Seçkinci - aşkın - püriten - nostaljik bir tavırla kitle kültürünü eleştirmek doğru değil, Frankfurt Okulu'na göre. Peki, nasıl yapacaksın bu işi. Şöyle. "Kitle kültürüne karşı savaşım, ancak kitle kültürünün toplumsal adaletsizliğin sürüp gitmesi ile ne denli bağlantılı bir olgu olduğunu açıkça görmek ve göstermekle olur."

Frankfurt Okulu'nun sözcüleri... bunlar, Türkiye'de kendilerine liberal der... liberaller susuyor şimdi. Hakikatleri aramak... görmek... göstermek. Liberallerimize zor gelir bu... Belirsiz... dumanlı kavramlarla "seçkin kültürcülük" oynamak. Tramvaylara... Hasbahçelere burun sızlatıcı ağıtlar yakmak... Çok eğlencelidir bunlar... çok kolaydır... Üstelik hiç tehlikesi yoktur.

SANAT NEDİR

Türkiye'de bireyciler, sanatın yalnızca bireysel bir yaratıcılık olduğunu söylediler. "Bizim ideolojimiz yok" dediler. Toplumdan... insandan uzak bir sanatı savundular. Onlara göre sanat bir "ide"ydi. "Saf bir ide".

Bakın, o çok bel bağladıkları Frankfurt Okulu, sanat için ne diyor: "Enstitü'nün hiçbir zaman paylaşmadığı bir görüş de sanatçının yaptığı işin, yalnızca onun bireysel yaratıcılığının bir dışavurma olduğu görüşüdür" Horkheimer, "bireyler-üstü (supra-individual) öznenin Kant'ın inandığı gibi soyut bir biçimde aşkın olmadığını, tersine tarihsel bir özne olduğunu yazıyor. Sanatçı konumundaki özne, bir anlamda hem bireysel, hem de toplumsal bir öznedir."

Sanatçı bir özne... hem bireysel, hem toplumsal. Daha sonra Adorno, toplumsal sözünü duyunca irkilen idealist-liberal estetçilere ağır bir biçimde vuruyor. Şöyle. "Sanat çalışması ne ruhun bir yansıması ne de Platoncu İdea'nın vücut bulmuş halidir. Sanat çalışması, salt Varlık (Sein) değil, daha çok özne ile nesne arasında bir güç alanıdır."

KARMAŞIK DURUMUN ÇÖZÜMÜ

Türkiye'de birçok sanatçının, insanı, bozbulanık sistemin kanalında tutan bir sanat yaptıklarını söyledim. Bu yüzden Tomris Uyar'ı, Ahmet Oktay'ı, Pınar Kür'ü, Orhan Pamuk'u, Enis Batur'u, Selim İleri'yi, Adalet Ağaoğlu'nu eleştirdim. Buna karşı şöyle dendi. "Nasıl olur, bu yazarlar, insanın horlanmasına, ezilmesine, sömürülmesine karşı..." Tabii, bu sanatçıların böyle olduklarına ben de inanıyorum. Ama bir sanatçının siyasal açıdan böyle düşünmesi, ille de gerçekçi-insanî... estetik bilinci geliştirici sanat yapmasının zorunlu koşulu değil.

Şimdi soru şu. Frankfurt Okulu, bu konuda ne düşünüyor. Görelim. "Sanatı, yaratıcının siyasal niyetlerinden çok, bir sanat ürününün içindeki toplumsal anlamlılık ve önem açısından ele alan Engels'ın çizgisini izlemektedir. Engels'in soruna yaklaşımına göre bir sanat çalışmasının nesnel toplumsal (bağlamı) sanatçının kendi söylediği niyetlerine ters olabilir ve ifade ettiği şeyler sanatçının sınıfsal kökeninin sınırlarını aşabilir."

Bu, her türlü yaratıcılıkta böyledir. Sözgelimi, felsefede Viyana Çevresi'ni şöyle değerlendiriyor Frankfurt Oku-

lu. "Viyana Çevresi'nin üyeleri, siyaset çizgileri bakımından ilerici olabilirlerdi. Fakat bunun böyle olmasının felsefelerinin de ilerici olduğunu gösterdiği söylenemezdi."

Türkiye'de sanat eseri, "toplumsal anlamlılık ve önemi açısından" ele alınmadı. Sanatçının niyetine... siyasal tavrına göre değerlendirildi sanat eserleri. Sanatçının niyeti... tavrı ileri... Eşitsizliğe... Sömürüye karşı sanatçı. Eh öyleyse, bu sanatçının eseri de güzeldir... ileridir dendi. Böyle bir önyargıyla hareket edildi. Sonuç. Edebiyatımız, siyasal açıdan ilerici insanların yazdıkları, kötü... geri eserlerle dolu.

Şunu söylemeliyim. Türkiye'de edebiyat tarihi yeniden yazılmalı. Yazılacak... Dil... anlatım... biçim... toplumsal anlamlılık açısından yeniden ele alınmalı eserler. Yazarın siyasal niyeti hiç hesaba katılmadan.

MODERN AKIL

Türkiye'de bir zamanlar, Marx'la Freud'u birleştirme gayretleri vardı. Frankfurt Okulu, yıllar önce bu konuda başarılı olamıyor. Ama bizimkiler, her şey olup bitmiş gibi 1950'lerin sonunda bu işi Türkiye'de gündeme getirdiler. Tabii ciddi iki ayrımla. Birinci ayrım şu. Bizimkiler Marx'ın bir sözünü, Freud'un sözüyle bitirmeyi "birleştirme" sandılar. Oysa Frankfurt Okulu, bu işi, altyapıyla üstyapı arasındaki "kopukluğu" gidermek için düşünüyor. Bu konuda sıkı bir şekilde çalışıyor.

Şimdi geliyorum ikinci ayrıma. Bizimkiler yalav sözlerle... yalav tavırlarla insanın üstüne yürüdüler. "Modern akılla." İnsan, sisteme yatalık etsin diye.

Frankfurt Okulu'nun amacı başka. Şöyle. "Modern dünyanın akıl anlayışına karşı Enstitü, her zaman son derece eleştirel bir tutum almıştır. Araçsal, öznel güdümleyici (manipulative) akıl, Enstitü üyelerince, teknolojik tahakkümün beslemesidir, kapatmasıdır."

Bizimkiler... Türkiye'de Frankfurt Okulu'nu savunanlar, bunun tam tersini yaptılar. Modern aklı savundular. Bu akılla "düşünce" ürettiler. Sanat yaptılar. İnsanımızı sisteme güdümlediler. Böylece insanımızı olgularla oyaladılar. İnsanımızın hakikatleri görmesini önlediler.

BAŞIMIN ÜSTÜNDE

Frankfurt Okulu'nun birçok değerlendirmesine karşıyım. Ama bu Okul'u incelerken şunu gördüm. Evet, dedim, ben, böyle düşünmüyorum... Bu konuda derinleşmeliyim... Şu konuda onlara katılmıyorum. Ama bu konuda şöyle değil, böyle düşünmeliyim.

Söylemek istediğim şu. Frankfurt Okulu'nun değerlendirmeli iğneledi beni. Birçok konuda karşı olsam bile bu Okul'un yeri, başımın üstünde... Çünkü bu Okul, bizimkiler gibi değil. Bizimkiler, insanın düşüncesini kurutuyor. Frankfurt Okulu, insanın düşüncesini geliştiriyor.

Bizimkilerin "düşünceleri" yalpak. Frankfurt Okulu, ısırıcı... bizimkiler uyuşturucu.

HÜZÜN DUYDUM.

Şimdi soru. Niye söyledim bunları. Geçen gün bir tanıdık telefon etti. *Diyalektik İmgelem*'i okumuş. "Bizimkiler konusunda sen haklıymışsın" dedi... Hüzün duydum. Bunu da söyledim o tanıdığa.

En çok şundan hüzün duydum. Batı'da çok uzun yüzyıllardan beri yoğun bir düşünce mücadelesi var. Hangi düşünürü okursan oku, bunu, net bir biçimde görüyorsun... Bize gelince... Bizde böyle olmuyor. Adam, düşünce mücadelesine girmiyor. Düşünce kurutma mücadelesine giriyor. Daha tatsızı, mücadele için üretilen yoğun düşünceleri, altını çize çize bozuyor. Bitmedi... hakikati aramak için yola çıkmıyor. Her olguyu, esen yele göre, bugüne göre değerlendiriyor. İşte bundan dolayı sık sık dönüyor.

Son 30 yılın "Düşünce Tarihi" incelensin, bu dediklerimi net bir şekilde göreceksiniz... Bu insanlar... Batı'nın bu kopyacıları, düşünce dünyamızı kuruttular. Özellikle bunu Frankfurt Okulu'nda görmek çok kolay. Bu okulla ilgili benim görebildiğim üç kitap var Türkiye'de (Phil Stater, Frankfurt Okulu, Çev. A. Özden, BFS Yayınları, İstanbul, 1989 - Martin Jay, Diyalektik İmgelem, Çev. Ü. Oskay, Ara Yayınları, İstanbul, 1989 - Frankfurt Okulu, Tom Bottomore, Türkçesi. A. Çiğdem, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1989)

Bu üç kitabı okuyun. Bizim liberallerin... kendilerine öyle diyorlar... düşünmeyi nasıl boğduklarını göreceksiniz.

İşte buna karşıyım. Düşüncenin boğulmasına... Liberaller, korkmasın. İnsan düşünsün. Unutmayın. Oradan buradan derlenmiş, altını ben çizdimli tümceleri ezber geçmek düşünmek değildir.

Hep bunları söyledim. Bunların geç anlaşılmasından hüzün duydum.

HEP KARANLIK MI GECE

Genç... 18 yaşında. Şiirlerini getirdi. Okudum. Bütün şiirlerde yoğun bir karamsarlık... Yoğun bir umutsuzluk.

Birçok genç böyle. Karamsarlığı... umutsuzluğu mutlaklaştırıyor. Hayat, baştan başa böyle... hep umutsuz... hep karamsar.

Değil. Böyle değil hayat. Güzel günler de var. Sevinçten yüreğimizin neredeyse duracağı günler... sevinçli... umutlu... Az olabilir. Öyleyse az olanı çok yapmalıyız. Tatsız günleri mızmız bir tavırla mutlaklaştıracağımıza, tatsızlıkların üstüne yürümeliyiz.

"Gecenin karanlığı hiç bitmiyor" diye yazmış bir genç. Hep karanlık mı gece. Hayır. Karanlık değil.

Bilirim. Yaşadım. Bazen bir karanlık çöker. Hayat uzaklaşır. İnsanın yüreği sıkışır. Yırtılır atardamar. İç dünyanda cam kırıkları... adım atamazsın. İşte böyle bir günde... karanlığın kasıp kavurduğu ortamda biri gelir... bir insan... iç dünyasında ışıltıyla karanlığı bozar. Işıltılı yüreğiyle güç verir. Mücadele gücü...

Gelir o... bir insan... Gece hep karanlık değil.

YÜZ ÜSTÜNDEN ELLİ

İNSANCIL

İNSANCIL

Mümkün olsa, Türkiye'de her okuryazarın evine, her dakika görebileceği biçimde birkaç afiş asardık. Bunlardan biri şöyle olurdu. "Bugün herhangi bir konu üstünde düşünce ürettiniz mi?" Bizim, düşünce üretimi açısından da yoksul olduğumuz Dünya Ekonomik Forumu'nun raporuyla belgelendi. 100 üstünden yapılan değerlendirmeye göre, düşünce üretimi Avrupa ülkelerinin herhangi birinde 70, Türkiye'de 35.

Bizi burada en çok kaygılandıran nokta bu 35'in içinde "önyargılı düşünmenin" yüksek olması. Nedir önyargılı düşünme Serol Teber, bu konuda şöyle diyor. "Önyargılı düşünmek hiç kuşkusuz, kültür düzeyi düşük ve yeterli düşünme alışkanlığı geliştirmemişler için oldukça "tutumlu" ekonomik bir düşünce biçimidir. Çok az düşünerek yaşamlarını sürdürmeye özen gösterenler, önyargılı düşünmeyi ve önyargılı yaşamayı severler. Ayrıca, önyargılı düşünmek stereotipik bir düşünce biçimidir de. Bu yöntem, düşünmede kolaylık ve hatta rahatlık sağlar, insan günlük yaşamı yargılarken kılı kırk yarmaz, doğruyu yanlıştan ayırmada zorlanmaz. Ancak böyle ekonomize edilmiş ve stereotipik konuma getirilmiş düşünceler, kendi içlerinde bir tür kapalı devreler oluştururlar ve ortaya çıkan olası bir toplumsal kriz, güvensizlik, güvencesizlik ortamında kimi önyargılı ve dengesiz davranışlarda bulunabilirler. (Serol Teber, Politik-Psikoloji Notları, Ara Yayınları, İstanbul 1990)

Bütün bunları şunun için söylüyoruz. **İnsancıl,** çok kısa zamanda, beklenenin ölçüsünü aşan bir biçimde okur desteği buldu. Okurlarımızdan gelen gönendirici... destekleyici mektupları yayınlarsak, bu derginin sayfaları yeterli olmaz.

Buna karşı adına Babıali denen kurumda star sistemini oluşturan önyargılı, klişeye alışmış bir çevrenin ciddi bir rahatsızlık duyduğunu biliyoruz.

Biz neyi savunuyoruz. Biz, sözgelimi, Türkiye'de Nermi Uygur'un, Nejat Bozkurt'un, Macit Gökberk'in, Vedat Günyol'un, Betül Çotuksöken'in, Yakup Şahan'ın, Kemal Özer'in, Rıfat Ilgaz'ın, Hasan Ali Toptaş'ın, Ayten Mutlu'nun, Zerrin Taşpınar'ın, Mustafa Sercan'ın, Afşar Timuçin'in, şimdi burada adını sayamadığımız birçok yazarımızın en azından yüz bin okurla bütünleşmesini istiyoruz.

Şöyle bir düşünelim, Türkiye'de Serol Teber'in Politik-Psikoloji Notları'nı, Vehbi Hacıkadiroğlu'nun Özgürlük Ahlakı'nı, Ali Ersin Günçe'nin Pazar Resimleri'ni, Arda Denkel'in Demokritos-Aristoteles'ini, Nuh Ömer'in Kanrevanmaraş'ını en azından yüz bin insan okursa... Çok net bir biçimde soruyoruz, bütün bunlar böyle olursa, bun-

dan düşünce dünyamız zarar mı görür...

Babıali kurumundan yüz kişilik okurla yetinen önyargılı insanlar, Türkiye'de düşünce üretimini 100 üstünden en azından 50'ye çıkarmak isteyen **İnsancıl**'dan niçin rahatsız oluyorlar? Olurlar. Çünkü böyle bir durumda hiçbir düşünce üretmedikleri yüz kişilik tekkelerinin yerle bir olacağını biliyorlar.

Serol Teber, önyargılı, kestirmeci bu kişilerin aynı zamanda "tutucu" olduğunu söylüyor. Bu tutuculuğu, sanatın toplumsallaşmasına karşı gösterdikleri onulmaz dirençte görüyoruz.

Bu direnç, toplumsallaşmanın önünde fazla duramayacak...

Bir kez daha söylüyoruz. Önyargıyı bırakıp düşünmeliyiz. Düşünce üretmeliyiz. Malinowski şöyle diyor. "Yeni bir teknik aygıtın bulunması, yeni bir ilkenin ortaya çıkarılması, yeni bir düşünün formüle edilmesi ya da dinsel bir vahiy veya moral ya da estetik bir akım, bütün bunlar örgütlenmiş bir etkinlikler dizisine dönüşmedikçe ve dönüşünceye değin kültürel yönden anlamsız kalırlar." (B. Malinowski, İnsan ve Kültür, Çev. Doç. Dr. M. Fatih Gümüş, V Yayınları, Ankara, 1990)

İnsancıl, sanatımızın kültürel yönden anlamsızlığına karşı çıkıyor. **İnsancıl**, sanatımızın, kültürümüzün anlamlı, devingen bir unsuru olmasını istiyor. Bunun için yüz binleri kuşatacak bir okur yazar bütünleşmesini savunuyor... Düşünce üretiminin 100 üstünden en azından 50'ye çıkması için...

Biz önyargılı bir kafayla, çok az düşünerek, dedikodudan öteye gitmeyen boş laflarla hayatımızı sürdürmüyoruz. Biz, kılı kırk yaran yoğun bir düşünceyle ?????? toplumsallaştırma mücadelesi veriyoruz.

OKURYAZAR BÜTÜNLEŞMESİNE DOĞRU

RAPOR

Ankara, 14.5.1989

Kısaca amacı, "Gerçekçi Sanat anlayışını hâkim kılmak" olacak olan örgütlenmeyi, yurt çapında sağlayabilmek için, bundan böyle yapılacak olan çalışmalar, şu aşamalardan geçmelidir.

1 – Manifesto taslağı,
2 – Manifesto taslağının tartışılması,
3 – Manifestonun son şeklini alması,
4 – Şirket kuruluş sözleşmesi taslağı,
5 – Şirket kuruluş sözleşmesi taslağının tartışılması,
6 – Şirket kuruluş sözleşmesi taslağının son şeklini alması,
7 – Şirketin yasal olarak kurulması,
8 – Şirketin amaçlarını gerçekleştirmek üzere, aylık bir derginin yayımlanmasına başlanması,
9 – Şirketin şubelerinin açılması,
10 – Şirket amaçlarını gerçekleştirmek üzere etkinliklere başlanması.

Manifesto, ilkeli bir birliği sağlamak, gelecekteki olası çizgi tartışmalarını önlemek için, vazgeçilmez bir gerekliliktir.

Manifesto, ülkemizdeki sanatın (ağırlıklı olarak edebiyatın) mevcut durumunu kısaca da olsa tahlil ve tespit etmelidir. Olması gerekeni koymalıdır. Amaçları açıklamalıdır. Bu amaçlara, hangi güç ve araçlarla ulaşılacağını belirlemelidir.

Manifesto, yukarıdan dikte yerine, tabana taslak halinde sunulan, tartışmaya açık bir metin olmalıdır.

Tartışılan ve son şeklini alan manifestoya katılan kişiler, bu kez, şirket kuruluş sözleşmesi taslağını tartışmalılar.

Şirket kuruluş sözleşmesi de son şeklini alınca, bu kez, "Kim ne kadar sermaye payıyla şirket oluşumuna katılacak?" bunun saptaması yapılmalıdır.

Şirketin yasal olarak kurulmasından sonra, sahibi "şirket" olan bir dergi çıkarılmalıdır. Dergi şirket amaçlarını gerçekleştirmekte, geniş katılımları sağlamakta ilk araçlardan biri olacaktır. Hatta şirketin oluşumuna katkıda bulunabileceği de düşünülerek, manifestonun son şeklini almasından sonra da çıkarılabilir; gelecekte şirkete devredilmek koşuluyla.

Bu çalışmaların yürütülmesinde İstanbul grubu, koordinasyonu sağlamalı, zamanlamayı saptamalı ve yönlendirici olmalıdır.

Ankara grubu olarak, üzerimize düşen bütün görevleri yapmaya hazırız.

Ali Balkız **Lütfiye Aydın** **Şükran Kozalı**
İzzet Kılıçlı **Şıhca Yavuz**

Atilla Senken

Her Gün Perşembe Olsa

Öyküler

*

Hasan Ali Toptaş

Yoklar Fısıltısı

Öyküler

YAZIT YAYINCILIK

pirmat
BASIMEVİ

Kartvizitten
Afişe Kadar
tüm baskı
işlerinizde

ANLAŞMALI MATBAA

Yerebatan Caddesi Üretmen İşhanı Zemin Kat No. 13 Cağaloğlu - İstanbul
Tel.: 527 50 75 - 522 79 64